

Zaaknummer : 00499958
Ons Kenmerk : ODH-2017-00118545
Datum : 22 NOV. 2017

Beschikking

Wet natuurbescherming - Soortenbescherming

Onderwerp

Onderwerp

Op 31 oktober 2017 hebben wij een aanvraag om ontheffing als bedoeld in de artikelen 3.3, 3.8 en 3.10 juncto 3.8 van de Wet natuurbescherming ontvangen. De aanvraag heeft betrekking op het verwijderen van tijdelijke natuur in het projectgebied Westergouwe, gelegen in de gemeente Gouda. Ontheffing wordt gevraagd van de in de artikelen 3.1, 3.5 en 3.10 van de Wet natuurbescherming opgenomen verbodsbepalingen voor wat betreft exemplaren van de soorten zoals opgenomen in de soortenlijst behorende bij de biogeografische regio laagveengebieden en droogmakerijen.

De ontheffing wordt gevraagd voor de periode van 1 januari 2018 tot 1 januari 2028.

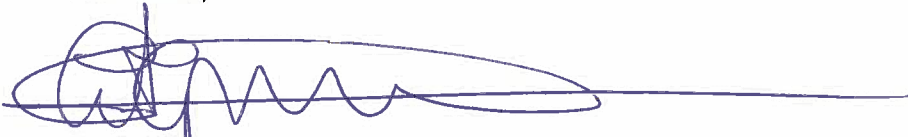
Besluit

Wij besluiten

- I. de aangevraagde ontheffing te verlenen voor de periode van 1 januari 2018 tot 1 januari 2028;
- II. de voorschriften 1. tot en met 5. te verbinden aan deze ontheffing;
- III. de aanvraag van 31 oktober 2017 onderdeel te laten zijn van deze ontheffing.

Ondertekening

Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland
voor dezen,

ing. L. Hopman
Hoofd Toetsing & Vergunningverlening Milieu
van de Omgevingsdienst Haaglanden

Bijlagen:

1. Topografische ligging tijdelijke natuur Westergouwe (ODH-2017-00117234)
2. Publicatie Staatscourant 2015-29016 Beleidslijn Tijdelijke Natuur inclusief Bijlage 1 (biogeografische regio soorten) (ODH-2017-00120889)

Rechtsmiddelen

Voor de mogelijkheid rechtsmiddelen aan te wenden tegen deze beschikking wijzen wij op de desbetreffende tekst in het begeleidende schrijven.

VOORSCHRIFTEN

Algemene voorschriften

- 1 De ontheffinghouder is ervoor verantwoordelijk dat zijn personeel of derden welke betrokken zijn bij de uitvoering van het project Westergouwe, op de hoogte zijn van de voorschriften in deze ontheffing en de maatregelen in het rapport aanwijzing percelen Project Westergouwe als tijdelijke natuur, opgesteld door Buijs Eco Consult B.V.. Hiervoor dient een ecologisch werkprotocol te worden opgesteld en op de locatie aanwezig te zijn. In het ecologisch werkprotocol dient in ieder geval het volgende te worden opgenomen:
 - a de voorwaarden zoals opgenomen in deze ontheffing;
 - b aanduiding van de locatie van het projectgebied;
 - c de uit te voeren werkzaamheden;
 - d de periode waarin de werkzaamheden uitgevoerd worden;
 - e de mitigerende maatregelen;
 - f de momenten waarop ecologische begeleiding ingeschakeld wordt.
- 2 Tijdens het verwijderen van tijdelijke natuur dient een afschrift van deze ontheffing op de locatie van de werkzaamheden aanwezig te zijn en op verzoek te worden getoond aan de daartoe bevoegde toezichthouders of opsporingsambtenaren.
- 3 Het projectgebied tijdelijke natuur zoals opgenomen in het Rapport 'Aanwijzing percelen Project Westergouwe als tijdelijke natuur' dient minimaal één jaar beschikbaar te zijn voor tijdelijke natuur vanaf de datum inwerkingtreding.

Specifieke voorschriften

- 4 Vóórafgaand aan het verwijderen van de Tijdelijke Natuur dient een inventarisatie te worden uitgevoerd van de eventueel in het gebied voorkomende soorten waarvoor deze ontheffing geldt. De methodologie en de timing van deze inventarisatie dient afgestemd te zijn op de soorten die redelijkerwijs kunnen worden verwacht in het gebied.
- 5 Op basis van de inventarisatie dienen maatregelen te worden uitgevoerd die schade aan planten en dieren zo veel mogelijk dienen te voorkomen of tot een minimum te beperken. Hierbij dient aan de volgende voorwaarden te worden voldaan:
 - a. In het projectgebied aangetroffen planten en diersoorten dienen op zorgvuldige wijze te worden verplaatst naar een geschikt biotoop in de directe omgeving van het projectgebied.
 - b. Bij de planning van de werkzaamheden dient rekening gehouden te worden met de seizoensactiviteiten van de soorten waarvoor ontheffing wordt verleend, om verstoring in de meest kwetsbare perioden (zaadsetting, voortplanting, winterrust) te voorkomen. De geschiktheid van de periode voor het uitvoeren van de werkzaamheden dient te worden bepaald door een deskundige³ op het gebied van de betreffende soorten.
 - c. Voorafgaand aan de werkzaamheden dient, indien de soort aanwezig is, de groeiplaats, voortplantings- of andere vaste rust- of verblijfplaats en/of het foerageergebied van de betreffende soort op het juiste moment (buiten de kwetsbare periode van die soort) ongeschikt gemaakt te worden, om herkolonisatie tegen te gaan. Dit dient onder begeleiding van een deskundige van de betreffende soort(en) uitgevoerd te worden.
 - d. Alle mitigerende maatregelen dienen te worden uitgevoerd onder begeleiding van een ecologisch deskundige¹.

¹ Onder een deskundige wordt verstaan:

- Hij/zij heeft een afgeronde hbo- of universitaire opleiding, met als zwaartepunt (Nederlandse) ecologie;
- Hij/zij heeft een afgeronde mbo-opleiding, met als zwaartepunt de Flora- en faunawet, soortenherkenning en zorgvuldig handelen ten opzichte van die soorten;

AANWIJZINGEN VOOR GEBRUIK

- Voor alle soorten - beschermd én onbeschermd - geldt de zorgplicht ex artikel 1:11 van de Wnb. Op grond hiervan dient zoveel als redelijkerwijs mogelijk is schade aan deze soorten te voorkomen.
- Gedurende de werkzaamheden dient rekening te worden gehouden met het broedseizoen van vogels. Verstoring van broedgevallen van vogels dient te worden voorkomen. Voor het broedseizoen wordt geen standaardperiode gehanteerd in het kader van de Wnb. Van belang is of een broedgeval aanwezig is, ongeacht de periode.

-
- Hij/zij is werkzaam voor een ecologisch adviesbureau, zoals een bureau dat is aangesloten bij het Netwerk Groene Bureaus;
 - Hij/zij is als ecooloog of adviseur/specialist ecologie werkzaam voor een (semi)overheidsinstantie zoals het Ministerie van Economische Zaken, het Ministerie van Defensie, Rijkswaterstaat, het Rijksvastgoedbedrijf, provincies, waterschappen, hoogheemraadschappen, gemeenten, omgevingsdiensten en drinkwaterbedrijven
 - Hij/zij zet zich aantoonbaar actief in op het gebied van de soortenbescherming en is werkzaam of aangesloten bij de volgende Nederlandse organisaties: Zoogdiervereniging, RAVON, Stichting Das en Boom, Vogelbescherming Nederland, Vlinderstichting, Natuurhistorisch Genootschap, KNNV, NJN, IVN, EIS Nederland, FLORON, SOVON, STONE, Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, De Landschappen en Stichting Beheer Natuur en Landelijk gebied;
 - Hij/zij zet zich aantoonbaar actief in op het gebied van de monitoring en/of bescherming van desbetreffende beschermde soorten.

OVERWEGINGEN

Aanleiding

Op 31 oktober 2017 hebben wij een aanvraag om ontheffing als bedoeld in de artikelen 3.3, 3.8 en 3.10 juncto 3.8 van de Wet natuurbescherming (hierna: Wnb) ontvangen. De aanvraag heeft betrekking op het verwijderen van tijdelijke natuur in het projectgebied Westergouwe, gelegen in de gemeente Gouda. Ontheffing wordt gevraagd van de in de artikelen 3.1, 3.5 en 3.10 van de Wnb opgenomen verbodsbepalingen voor wat betreft exemplaren van de soorten zoals opgenomen op de soortenlijst behorende bij de biografische regio laagveengebieden en droogmakerijen.

De ontheffing wordt gevraagd voor de periode van 1 januari 2018 tot 1 januari 2028.

Bij de aanvraag zijn de volgende documenten gevoegd:

- Rapport 'Aanwijzing percelen Project Westergouwe als tijdelijke natuur', opgesteld door Buijs Eco Consult B.V.;
- Kaart topografische ligging tijdelijke natuur Westergouwe;
- Bestemmingsplan Westergouwe van 8 oktober 2008.

Procedure

Titel 4.1 van de Algemene wet bestuursrecht en artikel 5.1 van de Wnb zijn toegepast op deze beschikking.

Bevoegd gezag

Het project Westergouwe wordt gerealiseerd binnen de provincie Zuid-Holland. Gelet op de bepalingen in artikel 1.3 van de Wnb zijn wij bevoegd gezag voor de beoordeling van de aanvraag.

Toetsingskader en grondslag beschikking

De aanvraag om ontheffing is getoetst aan de artikelen 3.1 tot en met 3.10 van de Wnb, de Beleidslijn Tijdelijke Natuur en van 11 juni 2015² van het ministerie van Economische Zaken (thans het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit) en de toelichting behorende bij de Beleidsregel uitvoering Wet natuurbescherming Zuid-Holland.

Beleidslijn Tijdelijke Natuur

In de toelichting van de Beleidsregel uitvoering Wet natuurbescherming Zuid-Holland hebben wij aangegeven dat wij het beleid van de minister volgen ten aanzien van ontheffingverlening voor tijdelijke natuur. Het beleid van RVO is vastgelegd in de Beleidslijn Tijdelijke Natuur van 11 juni 2015. Bij tijdelijke natuur gaat het om een ontheffing voor het verwijderen van tijdelijke natuur zodra een terrein zijn uiteindelijke bestemming krijgt. Daarbij gaat het alleen om de beschermde soorten die er bij de start van de tijdelijke natuur nog niet waren. Gelet op de Beleidslijn Tijdelijke Natuur van 11 juni 2015 is sprake van Tijdelijke Natuur als wordt voldaan aan de volgende voorwaarden:

- de uiteindelijke bestemming van het grondgebied ligt vast;
- de bestemming is nog niet gerealiseerd;
- de bestemming is in de regel niet natuur;
- de initiatiefnemer geeft ruimte aan spontane natuurontwikkeling tussen de ingebruikname van het terrein als tijdelijk natuurgebied en de realisatie van de uiteindelijke bestemming;
- de natuur krijgt minimaal één groeiseizoen de tijd om zich te ontwikkelen;
- er wordt gezorgd voor een deugdelijke ecologische nulmeting waarin staat welke beschermde soorten er al aanwezig zijn.

Aanvraag

² Gepubliceerd in de Staatscourant 2015 nr. 29016 van 10 september 2015.

De aanvraag heeft betrekking op het verwijderen van tijdelijke natuur voor het projectgebied Westergouwe, gelegen in de gemeente Gouda. Op de topografische kaart, behorende bij bijlage 1, Rapport aanwijzing percelen Project Westergouwe als tijdelijke natuur, is de ligging van de percelen waarop de aanvraag voor tijdelijke natuur betrekking heeft, aangegeven. Ten noorden van de percelen voor tijdelijke natuur worden de fases 1 en 2 voor woningbouw ontwikkeld. Ten zuiden van de percelen voor tijdelijke natuur ligt een natuur- en recreatiegebied, de GroenBlauwe Zone.

Omdat het overgrote deel van het projectgebied op korte termijn nog niet wordt ontwikkeld en grenst aan het in 2016 aangelegde natuur- en recreatiegebied de GroenBlauwe Zone, is het niet uitgesloten dat soorten zoals de rugstreeppad, de ringslang en de grote modderkruiper zich in het projectgebied gaan vestigen. Echter ook andere soorten, behorende bij deze regio, kunnen zich in het projectgebied vestigen. Het ministerie heeft soortenlijsten samengesteld op basis van een biogeografische indeling. De locatie van de tijdelijke natuur waar de aanvraag betrekking op heeft, hoort bij de regio's laagveengebieden en droogmakerijen. De aanvraag heeft derhalve betrekking op het overtreden van verbodsbepalingen ten aanzien van alle soorten die bij deze regio's horen.

Beoordeling

Beleidslijn Tijdelijke Natuur

De tijdelijke natuur waar de aanvraag betrekking op heeft betreft Tijdelijke Natuur zoals bedoeld in de Beleidslijn Tijdelijke Natuur. De bestemming van het grondgebied ligt vast in het bestemmingsplan Westergouwe. Deze bestemming is nog niet gerealiseerd. Voorts is er sprake van spontane natuurontwikkeling. Er wordt geen mest meer uitgereden op het land en er zal niet meer intensief worden gemaaid. Dit betekent dat de natuur zijn gang kan gaan en dat op deze manier een tijdelijke natuurlijke overgang kan ontstaan naar de reeds aangelegde GroenBlauwe Zone waar natuur een permanente rol heeft gekregen. Daarbij is sprake van minimaal één groeiseizoen (zie ook onder instandhouding van de soorten). Ook aan de voorwaarde van een nulmeting is voldaan.

In 2016 en 2017 is het gebied in de periode maart tot en met juli wekelijks bezocht in kader van de ecologische begeleiding van Westergouwe fase I en II en de GroenBlauwe Zone. In deze situatie werden de weides intensief beheerd en bemest. De waterkwaliteit in de watergangen nabij deze graslanden is matig. Met een Ravon-steeknet zijn de watergangen periodiek bemonsterd op strikt beschermde soorten (niet aangetroffen) en er zijn in zowel 2016 en 2017 enkele avondbezoeken gebracht om koorzang van rugstreeppad vast te stellen (niet aangetroffen). Er bevonden zich wel weidevogels in het gebied, maar jaarrond beschermde vogels zijn niet aangetroffen. Meer algemeen voorkomende soorten zoals groene kikker, haas, vos, muizensoorten en marterachtigen komen wel in het gebied voor.

Maatregelen/instandhouding van soorten

Het is niet uit te sluiten dat soorten zich binnen de looptijd van de ontheffingsperiode van Tijdelijke Natuur in het projectgebied kunnen gaan vestigen. Het concept 'Tijdelijke Natuur' zal succesvol zijn als soorten daadwerkelijk de kans krijgen om zowel het gebied te koloniseren, als vanuit het gebied nieuwe gebieden te koloniseren. Daarom is het van belang dat de soorten waarvoor ontheffing wordt verleend gedurende de periode dat Tijdelijke Natuur wordt toegestaan, de kans krijgen het gebied te kunnen koloniseren en/of zich kunnen verspreiden vanuit het projectgebied naar de omgeving. Hierbij is van belang dat de natuur minimaal één jaar de tijd krijgt om zich te ontwikkelen. Dit hebben wij in voorschrift 3 vastgelegd.

Van belang is ook dat voorafgaand aan het verwijderen van de tijdelijke natuur in beeld wordt gebracht welke soorten zich hebben gevestigd. De methodiek en timing van deze inventarisatie dient afgestemd te zijn op de soorten die redelijkerwijs in het gebied kunnen worden verwacht. Op basis van deze inventarisatie dienen maatregelen te worden uitgevoerd die schade aan planten en dieren zoveel mogelijk dienen te

voorkomen of tot een minimum te beperken. Bij het opstellen van deze maatregelen dient rekening te worden gehouden met de volgende voorwaarden:

- in het projectgebied aangetroffen beschermde planten en diersoorten dienen op zorgvuldige wijze te worden verplaatst naar een geschikt biotoop in de directe omgeving van het projectgebied;
- bij de planning van de werkzaamheden dient rekening gehouden te worden met de seizoensactiviteiten van de soorten waarvoor ontheffing wordt verleend, om verstoring in de meest kwetsbare perioden (zaadsetting, voortplanting, winterrust) te voorkomen. De geschiktheid van de periode voor het uitvoeren van de werkzaamheden dient te worden bepaald door een deskundige op het gebied van de betreffende soorten;
- voorafgaand aan de werkzaamheden dient, indien de soort aanwezig is, de groeiplaats, voortplantings- of andere vaste rust- of verblijfplaats en/of het foerageergebied van de betreffende soort op het juiste moment (buiten de kwetsbare periode van die soort) ongeschikt gemaakt te worden, om herkolonisatie tegen te gaan. Dit dient onder begeleiding van een deskundige van de betreffende soort(en) uitgevoerd te worden;
- alle mitigerende maatregelen dienen te worden uitgevoerd onder begeleiding van een ecologisch deskundige.

Wij hebben deze voorwaarden in voorschrift 5 vastgelegd.

Indien gehandeld wordt overeenkomstig de voorschriften 4 en 5, komt de gunstige staat van instandhouding van de soorten binnen de hierboven aangegeven biogeografische regio's laagveengebieden en droogmakerijen niet in gevaar.

Belang van de ingreep

De ontheffing is aangevraagd op grond van het belang "bescherming van flora en fauna". Tijdelijke Natuur draagt bij aan de duurzame instandhouding van de inheemse flora en fauna. Er worden met tijdelijke natuur mogelijkheden geboden om de verspreiding van soorten te bevorderen. Met name pioniersoorten en vroege soorten die afhankelijk zijn van dynamiek in het landschap, kunnen daarvan profiteren. In een volgend stadium van natuurlijke successie zullen deze soorten vanzelf verdwijnen, maar biedt ruimte aan andere beschermde soorten.

Tijdelijke Natuur kan daarom een permanente winst zijn. Soorten kunnen zich in het tijdelijke gebied versterken en van daaruit nieuwe terreinen bezetten.

Het belang waarop ontheffing wordt verleend is de bescherming van de flora en fauna. Gelet op het voorgaande en door het treffen van de in de ontheffing genoemde maatregelen zijn wij van oordeel dat het verbeteren van de situatie voor de eerdergenoemde soorten van een zodanig belang is dat de negatieve effecten op beschermde dier- en plantensoorten, die als gevolg van de opruiming van de Tijdelijke Natuur van het project zullen optreden, rechtvaardigen.

Andere bevredigende oplossing

Een alternatievenafweging is niet aan de orde. De terreinen waar nu natuur wordt geweerd kunnen door het toestaan van natuurontwikkeling de kans krijgen zich te ontwikkelen tot biotopen waar allerlei soorten flora en fauna profijt van kunnen hebben. De alternatievenafweging ziet dan meer toe op de te treffen maatregelen in het kader van de zorgplicht.

Conclusie

Op grond van het vorenstaande kan de gevraagde ontheffing worden verleend.

Nieuwe soorten

De ontheffing geldt voor de soorten die zijn genoemd in de lijst van de hierboven genoemde biogeografische regio's. Het is echter mogelijk dat zich in de toekomst ook andere soorten zich in het gebied gaan vestigen en dat de lijst hierop wordt aangepast. Deze ontheffing geldt ook voor geactualiseerde versies van deze lijst.

provincie **HOLLAND**
ZUID

Achtergrondinformatie

Inloggen

Contact

Kaartlagen

Zoeken

Legenda

Tools

- ☐ Achtergrond
- ☒ Luchtfoto
- ☐ Topografie - grijs
- ☐ Topografie - kleur
- ☐ Topografie - pastel

Beleidslijn Tijdelijke Natuur

(concept 11 juni 2015)

1. Introductie

Het verwijderen van natuur toestaan om de ontwikkeling van natuur mogelijk te maken. Dat is de schijnbare paradox van het concept Tijdelijke Natuur. Deze nieuwe manier van kijken naar natuur(bescherming) biedt kansen voor zowel natuur als bedrijfsleven.

Kansen

Het probleem is overzichtelijk: veel grondeigenaren met ontwikkelplannen proberen de vestiging van beschermde plant- en diersoorten op hun toekomstige bouwterreinen te voorkomen om conflicten met natuurwetgeving te vermijden. De innovatieve oplossing is ook eenvoudig: als terreineigenaren de zekerheid kan worden verschaft dat ze nieuw te vestigen beschermde soorten probleemloos mogen verwijderen op het moment dat de schop de grond in moet, kunnen ze stoppen met hun 'natuurwerend' beheer en profiteren zowel de natuur als die grondeigenaren.

Dit levert voor natuur de kans op dat er meer dan 40.000 hectare aan Tijdelijke Natuur bijkomt. En hoewel elk van die Tijdelijke Natuurterreinen een tijdelijk karakter heeft, is de winst voor de natuur permanent. Omdat zaden en jonge dieren zich vanuit een Tijdelijk Natuurgebied naar de omgeving verspreiden helpt dat de instandhouding van populaties.

Voor grondeigenaren biedt de aanpak winst omdat ze geen 'natuurwerend' beheer meer hoeven te voeren. Ook lopen ze niet langer het risico om, juist op het moment dat de schop de grond in moet, geconfronteerd te worden met nader onderzoek en eisen voor compensatie.

Terreinen geschikt voor tijdelijke natuur

Tijdelijke Natuur krijgt een kans op terreinen die tijdelijk niet conform de bestemming worden gebruikt. Denk daarbij aan terreinen die:

- volgens het bestemmingsplan een andere bestemming hebben, maar waarvan de bestemming voorlopig niet gerealiseerd wordt en;
- terreinen waarvan nu al bekend is dat de bestemming zal gaan veranderen (er is een bestemmingswijziging aanstaande);

De eigenaar is bereid om in afwachting van de realisatie van de nieuwe bestemming het terrein braak te laten liggen, zodat spontane natuurontwikkeling kan plaatsvinden. Wel is voorwaarde dat het terrein minimaal één voortplantingsseizoen (maart tot en met september) beschikbaar is voor tijdelijke natuur.

Het kan gaan om opgespoten haventerreinen, toekomstige industriegebieden, woningbouwlocaties. Incidenteel kan het ook gaan om vervallen industrieterreinen of andere terreinen die langdurig niet gebruikt worden voor de bestemming.

Het belang van tijdelijke natuur

De Nederlandse overheid heeft de verantwoordelijkheid om flora en fauna op haar grondgebied, in een 'gunstige staat van instandhouding' te houden. Tijdelijke natuur kan hieraan een bijdrage leveren want tijdelijke natuur biedt planten en dieren, waaronder zeldzame en beschermde, een tijdelijk leef- en voortplantingsgebied. Die tijdelijkheid lijkt misschien een bezwaar, maar voor veel soorten, zoals sterns, rugstreeppadden en diverse orchideeën is het dat niet. Integendeel, zij gedijen juist in gebieden met sterk wisselende omstandigheden. Zeker voor dit soort 'specialisten van de dynamiek' vormen terreinen met tijdelijke natuur een welkome aanvulling op (permanente) natuurgebieden waarin het beheer meestal is gericht op stabiliteit en het tegengaan van plotselinge veranderingen. Tijdelijke natuur biedt een vestigings-, reproductie-, fourageer-, overnachtings- of overwinteringsplek voor pioniersoorten, soorten van vroege en latere successiestadia, doortrekkers en overwinteraars. Het terrein kan ook fungeren als stepping stone c.q. ecologische verbinding, zodat andere tijdelijke en permanente natuurgebieden beter bereikt kunnen worden.

In principe is tijdelijke natuur toegankelijk voor mensen. Voor de betreding van het terrein kan wel toestemming van de eigenaar nodig zijn. In sommige gevallen, bijvoorbeeld te midden van gevaarlijke installaties of als er sprake is van drijfzand, kan het noodzakelijk zijn het terrein af te sluiten.

Het effect van tijdelijke natuur

Het effect van tijdelijke natuur hangt samen met de schaal waarop wordt gekeken. In het terrein zelf zullen planten en dieren zich eerst vestigen en in aantal toenemen en weer verdwijnen op het moment dat het daar geplande project start. Op die plek is het effect dus tijdelijk. Op een groter schaalniveau is het effect echter permanent, omdat jonge dieren of plantenzaden zich vanuit dit tijdelijke habitat verspreiden naar de omgeving. Dit vindt niet alleen plaats op het moment dat het projectgebied wordt opgeruimd, maar ook al daarvoor. Het functioneren als kolonisatiekern betekent dat tijdelijke natuur een permanent effect heeft op de populaties van planten en dieren in de wijde omgeving.

Het risico dat sommige soorten door de ontwikkeling van tijdelijke natuur uiteindelijk achteruitgaan is verwaarloosbaar klein. Dit is alleen zeer lokaal en op zeer beperkte schaal mogelijk, als de leefomgeving van die soort buiten het terrein eigenlijk al niet meer geschikt is voor die soort. In dat geval is niet de ontwikkeling van een tijdelijk natuurterrein de boosdoener, maar de slechte staat van instandhouding en/of negatieve ontwikkelingen in het 'permanente' leefgebied.

2. Wettelijke grondslag

Een belangrijk kenmerk van tijdelijke natuur is dat de flora en fauna die zich gedurende een bepaalde tijd ontwikkelt, na verloop van tijd weer actief wordt verwijderd, omdat de grondeigenaar/initiatiefnemer de eindbestemming gaat realiseren. Op het moment dat de schop de grond in gaat, kan de initiatiefnemer in aanraking komen met natuurwetgeving indien er zich beschermde soorten op het terrein hebben gevestigd. Om beschermde soorten te mogen verwijderen, is toestemming nodig van het bevoegde gezag inzake de wettelijke soortenbescherming.

Raakvlakken natuurwetgeving.

Voor Tijdelijke Natuur zijn de volgende beschermingsregimes relevant: in alle gevallen soortenbescherming en mogelijk ook gebiedenbescherming.

Soortenbescherming:

Het onderdeel soortenbescherming is altijd aan de orde, omdat het uitgangspunt van Tijdelijke Natuur is dat zich planten- en diersoorten vestigen op terreinen, waarbij de kans bestaat dat zich daaronder beschermde soorten bevinden. Zodra beschermde soorten worden verwijderd of negatief worden beïnvloed, zijn de verbodsbepalingen van de natuurwetgeving aan de orde.

Daarnaast is de algemene zorgplicht van toepassing bij tijdelijke natuur. Deze zorgplicht houdt in dat iedereen 'voldoende zorg' in acht neemt voor alle in het wild voorkomende dieren en planten, dus ook niet-beschermde soorten, en hun leefomgeving. Dit is een algemene verantwoordelijkheid die voor iedereen geldt. Voor tijdelijke natuur betekent dit bijvoorbeeld dat er niet onnodig dieren en planten worden gedood, wanneer er redelijkerwijs een andere oplossing voor is, bijvoorbeeld het verplaatsen naar een ander gebied.

Toetsing soortenbescherming en tijdelijke natuur:

De wet is bedoeld om kwetsbare soorten te beschermen, zodat het voortbestaan van deze soorten in Nederland niet in gevaar komt. De wettelijke soortenbescherming is vormgegeven aan de hand van verbodsbepalingen, zoals het verbod op het opzettelijk doden of opzettelijk verontrusten van beschermde dieren of het verbod om opzettelijk beschermde planten te plukken.

Op deze verbodsbepalingen zijn een aantal uitzonderingsmogelijkheden mogelijk. Zo kan er ontheffing worden verleend, indien voldaan wordt aan de volgende drie criteria:

- Er bestaat geen andere bevredigende oplossing
In terreinen waar tijdelijke natuur de ruimte gegeven wordt, kunnen zich (hoogdynamische) biotopen ontwikkelen waar een breed spectrum aan flora en fauna profijt van kan hebben. Dit geldt in het bijzonder voor pionierssoorten, omdat terreinen waar de hiervoor omschreven dynamiek plaats kan vinden, nauwelijks nog voorkomen in Nederland. Ook het inrichten van permanente natuurgebieden biedt hiervoor geen goede oplossing, omdat ook daar successie plaats zal vinden. Derhalve kan vastgesteld worden dat er voor het toepassen van tijdelijke natuur geen andere bevredigende oplossing voorhanden is.
- Belang van de ingreep
Tijdelijke Natuur draagt bij aan de duurzame instandhouding van de inheemse flora en fauna; het biedt mogelijkheden om de verspreiding van soorten te bevorderen. Met name pionierssoorten en vroege soorten die afhankelijk zijn van dynamiek in het landschap, zullen profiteren. In een volgend stadium van natuurlijke successie zullen deze soorten vanzelf verdwijnen, en biedt zo ruimte aan andere beschermde soorten. Tijdelijke natuur kan daarom een permanente winst zijn. Soorten kunnen zich in het tijdelijke gebied versterken en van daaruit nieuwe terreinen bezetten. Derhalve kan vastgesteld worden dat Tijdelijke Natuur dient ter bescherming van flora en fauna, waarmee er een wettelijk belang is op grond waarvan ontheffing kan verleend worden. Een belang

- dat bovendien volgt uit de Vogelrichtlijn en Habitatrichtlijn.
- Gunstige staat van instandhouding
Zoals in het vorige hoofdstuk is betoogd, heeft tijdelijke natuur een positief effect op de Nederlandse flora en fauna. Tijdelijke natuur heeft dan ook geen negatieve invloed op de gunstige staat van instandhouding van de in Nederland voorkomende beschermde soorten.

Op deze wijze kan, mits er wordt voldaan aan de overige criteria van tijdelijke natuur (zie het volgende hoofdstuk) ontheffing worden verleend. Ook is het mogelijk om gebruik te maken van de goedgekeurde gedragscode tijdelijke natuur, wanneer deze door de staatssecretaris van economische zaken goedgekeurd is.

Gebiedenbescherming:

Tijdelijke natuurontwikkeling op een terrein dat in (de nabijheid van) een beschermd natuurgebied (Natura2000) ligt, kan effect hebben op de natuurwaarden in dat beschermde natuurgebied (externe werking). Indien dit effect negatief is, is een vergunning in het kader van de gebiedenbescherming nodig. Tijdelijke natuur heeft echter vrijwel altijd een positief effect op de natuurontwikkeling in de omgeving, zo niet, dan is het effect neutraal (zie vorige hoofdstuk). Daarom zal er in de praktijk geen sprake zijn van significant negatieve effecten waardoor er voor tijdelijke natuur in (de buurt van) beschermde natuurgebieden geen vergunning nodig zal zijn.

3. Procedure

Definitie tijdelijke natuur

Van Tijdelijke Natuur is sprake als,

- de uiteindelijke bestemming van het terrein vast ligt,¹ dan wel de bestemming is duidelijk, d.w.z. er moet overtuigend aangetoond worden dat de bestemming gaat veranderen en dat daarover geen discussie meer is.
- die bestemming nog niet is gerealiseerd,²
- die bestemming in de regel niet natuur is,³
- er spontane (of op beperkte schaal geleide) natuurontwikkeling⁴ plaats vindt tussen het moment dat (vooraf) ontheffing is verleend voor het ruimen van de beschermde soorten die zich mogelijk in het gebied zullen vestigen en het moment van daadwerkelijke realisatie van de uiteindelijke bestemming,
- de natuur minimaal één jaar⁵ de tijd krijgt om zich te ontwikkelen, en
- aan noodzakelijke compensatievoorwaarden is voldaan of juridisch afdoende vastgelegd is hoe dat zal gebeuren.

Voorwaarden voor een ontheffing tijdelijke natuur

De essentie van Tijdelijke Natuur is dat vooraf, voordat de Tijdelijke Natuur zich ontwikkelt, ontheffing wordt verleend voor het weer ruimen van die Tijdelijke Natuur. Reeds in het betreffende terrein aanwezige natuur valt daar niet onder. Dat is immers reeds bestaande natuur. Er dient om die reden een deugdelijke inventarisatie van de reeds in het gebied voorkomende beschermde soorten te hebben plaatsgevonden, de resultaten daarvan dienen te zijn vastgelegd en er dient door de aanvrager van de ontheffing voor Tijdelijke Natuur gegarandeerd te worden dat aan alle wettelijke verplichtingen betreffende die reeds aanwezige beschermde soorten zal worden voldaan, alvorens ontheffing in het kader van het concept Tijdelijke Natuur kan worden verleend.

Aanvragers

Zowel een individuele grondeigenaar als een groep van grondeigenaren kan een ontheffing aanvragen.

Op deze wijze wordt overbodige bureaucratie met extra werk voor de aanvragers als voor RVO.nl voorkomen. De aanvraag kan door één van de eigenaren worden gedaan voor één gebied. De

¹ Het is niet noodzakelijk dat de bestemming vastligt in een goedgekeurd bestemmingsplan. De bestemming van een terrein kan in voorkomende gevallen ook zijn vastgelegd in bij voorbeeld een provinciaal streekplan.

² Natuurwaarden die zich ontwikkelen in een bestaande woonwijk of in een bestaand agrarisch gebied al dan niet als gevolg van agrarisch natuurbeheer worden binnen de scope van de Green Deal niet aangemerkt als Tijdelijke Natuur. Agrarisch natuurbeheer vergt een geheel eigen benaderingswijze. Ook terreinen waarvan de toekomstige bestemming nog ter discussie staat worden, vanwege de onzekere factoren en actoren die dan nog spelen, niet aangemerkt als vallende onder het concept Tijdelijke Natuur.

³ Een uitzondering wordt gemaakt voor terreinen die wel de uiteindelijke bestemming natuur hebben, maar die om enigerlei reden nog niet definitief als zodanig kunnen worden ingericht.

⁴ De aanleg van tijdelijke parken, speelgelegenheden met groenvoorzieningen, plantsoenen en andere groenvoorzieningen vallen niet onder de definitie.

⁵ De termijn kan langer zijn omdat niet in elk jaargetijde tijdelijke natuur opgeruimd kan worden.

verkregen ontheffing kan via een privaatrechtelijke overeenkomst worden gedelegeerd aan de andere eigenaren.

Soorten opgenomen in de ontheffing

Voor de beoordeling van aanvragen wordt onderscheid gemaakt tussen verschillende biogeografische regio's in Nederland. Aan elke biogeografische regio is een soortenlijst gekoppeld met alle soorten die in de betreffende regio kunnen voorkomen. In de te verlenen ontheffing kan voor de soorten waarop de ontheffing van toepassing is simpelweg worden verwezen naar die biogeografische kaart met bijbehorende soortenlijst. Aanvragers van ontheffing hoeven niet langer zelf een inschatting te (laten) maken van welke wettelijk beschermde soorten zich mogelijk in Tijdelijke Natuur zullen kunnen vestigen. Deze kaart met bijbehorende lijst (en eventueel toekomstige aanpassingen ervan) worden gepubliceerd in de Staatscourant.

De biogeografische kaart met bijbehorende soortenlijst biedt ook belangrijke mogelijkheden voor terugdringen van bureaucratie rond aanvragen en verlenen van ontheffing buiten het concept van Tijdelijke Natuur. Aanvragers van reguliere ontheffingen kunnen aan de hand van de kaart en de soortenlijsten gemakkelijk controleren of de vereiste inventarisatie van soorten volledig is. Datzelfde geldt voor de ontheffingverlener. Deze kan aan de hand van de kaart en de soortenlijsten gemakkelijk controleren of een aanvraag volledig is. Daarmee kan intensieve correspondentie over aanvullende informatie worden voorkomen en de afhandelingstermijn voor aanvragen worden bekort.

Looptijd van de ontheffing

De ontheffing voor het terrein heeft in beginsel een looptijd van maximaal 10 jaar. Dit komt overeen met de maximale wettelijke tijdspanne dat een bestemming op een terrein kan liggen zonder dat deze is gerealiseerd. Elke 10 jaar wordt een bestemmingsplan hernieuwd. Als de niet gerealiseerde bestemming opnieuw wordt vastgelegd kan ook de geldigheidsduur van de ontheffing tijdelijke natuur voor 10 jaar worden verlengd.

Een jaar voor het aflopen van de ontheffing of voor het opruimen van het tijdelijke natuur terrein moet het terrein gemonitord/ geïnventariseerd te worden welke soorten aanwezig zijn. Dit om de juiste zorgplichtmaatregelen te kunnen treffen. Deze monitoring hoeft enkel overlegd te worden bij het bevoegd gezag als er een verlengingsaanvraag voor tijdelijke natuur betreft.

Ontheffingsvoorschriften

Bij de ingebruikname van het terrein zal de tijdelijke natuur worden opgeruimd. Opruimen beïnvloedt de aanwezige planten en dieren. Dat er op enig moment wordt opgeruimd, maakt onlosmakelijk deel uit van het principe van tijdelijke natuur. Aangezien de positieve effecten van tijdelijke natuur opwegen tegen de negatieve effecten van het opruimen – zoals eerder betoogd is er geen negatieve invloed op soortniveau – wordt door het ministerie ontheffing verleend voor tijdelijke natuur. Dit ontslaat de initiatiefnemer er echter niet van de wettelijke zorgplicht om tijdens het opruimen op zorgvuldige wijze te werk te gaan en schade aan planten en dieren redelijkerwijs zoveel mogelijk te voorkomen of tot een minimum te beperken (te mitigeren, niet compenseren). Deze voorwaarden zullen dan ook bij een ontheffing voor tijdelijke natuur worden gesteld. In de praktijk hoeft dit geen groot probleem te zijn. Als tijdelijke natuur verdwijnt en de werkzaamheden voor de definitieve inrichting gaan van start, dan is dit vaak van te voren bekend. Starten met de werkzaamheden buiten het broedseizoen lost problemen met bijvoorbeeld broedende vogels en negatieve publiciteit op, maar ook als een start daarbinnen voorzien is, is dit mogelijk. Het gebied kan namelijk al voor het broedseizoen ongeschikt gemaakt worden. Het opruimen zal moeten plaatsvinden onder begeleiding van een deskundig ecooloog op gebied van de soorten die zijn aangetroffen.

Beheer en inrichting van tijdelijke natuur

Tijdelijke Natuur vraagt geen inrichting, gebruik en/of beheer. Uiteraard mag het gebied wel aantrekkelijk worden gemaakt voor dieren, planten en recreanten. Aanvullende maatregelen zijn facultatief. Wel is het de bedoeling dat hierbij zoveel mogelijk wordt aangesloten bij de natuurlijke potentie van het gebied en zijn omgeving (quick wins die met weinig moeite veel opleveren). Het is niet de bedoeling om ingrijpende maatregelen te treffen om een tijdelijke natuurgebied in te richten of te beheren. Hierbij kan de volgende richtlijn worden gebruikt:

- Het aanplanten van grassen, gewassen, houtopstanden en dergelijke is landbouw en geen tijdelijke natuur. Ook grote ingrepen om er een tuin- of parkachtig landschap van te maken is geen tijdelijke natuur.
- Intensieve beweiding, maaien tijdens het groeiseizoen, vaker dan eens per jaar maaien, maaien en klepelen en bestrijding van 'onkruiden' die geen schade aanrichten aan de omgeving zijn ook niet toegestaan.

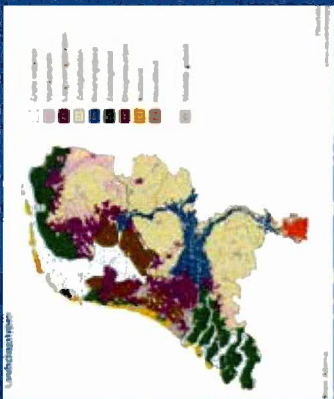

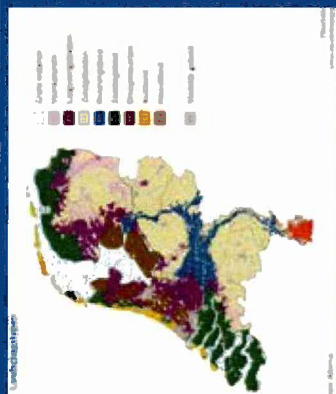
- Minimale ingrepen om biodiversiteit te stimuleren zijn wel mogelijk zoals bijvoorbeeld: het inzaaien van inheemse bloemmengsels, extensief beheren (als het de biodiversiteit ten goede komt) zoals 1 x per jaar maaien of extensief begrazen ook kunnen evenals ingrepen om pionierssoorten te lokken zoals het (deels) afgraven van de bovenlaag, het aanbrengen van een zandlichaam, het graven van een poel of het aanleggen van een stijlwand. Ook de aanleg van een onverhard wandelpad is mogelijk. Materieel kan op maximaal 5% van het terrein worden opgeslagen.
- Opschietende bomen mogen gerooid worden. 'Onkruiden' die schadelijk zijn voor de omgeving mogen bestreden worden (distels, Jacobskruiskruid)

Recreatie en tijdelijke natuur

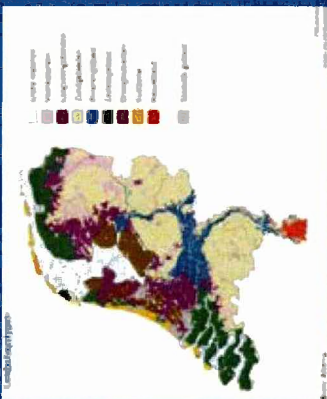
Tijdelijke natuur is in principe ook gebruiksnatuur. Voor betreding van het terrein kan wel toestemming van de eigenaar nodig zijn. In sommige gevallen, bijvoorbeeld als er sprake is van gevaarlijke situaties, kan afsluiten van (een deel van) het terrein noodzakelijk zijn. Recreatie mag de (ontwikkeling van) biodiversiteit niet in de weg staan. Intensief gebruik past niet binnen het concept tijdelijke natuur. Denk hierbij aan het organiseren van evenementen en festivals of het gebruik als tijdelijke parkeerterrein.

BIJLAGE

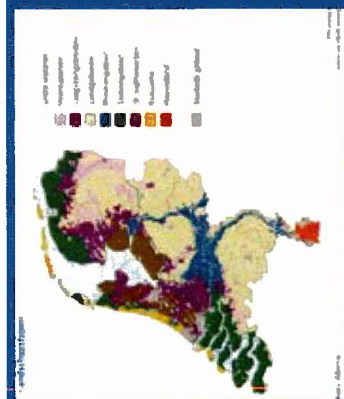
																										
		Groningen + Friesland + Drenthe				Overijssel + Gelderland + Utrecht				Flevoland				Noord-Holland + Zuid Holland						Noord-Brabant + Limburg + Zeeland						
		laagveengebieden	zandgebieden en veenkolonien	duinen (kustzone)	bebouwing en stedelijk gebied	zandgebieden en veenkolonien	laagveengebieden	rivierengebied	bebouwing en stedelijk gebied	droogmakerijen	zandgebieden	bebouwing en stedelijk gebied	duinen (kustzone)	zeekleigebied	rivierengebied	laagveengebieden	droogmakerijen	zandgebieden	bebouwing en stedelijk gebied	zandgebieden	rivierengebied	heuvelland	zeekleigebied	bebouwing en stedelijk gebied		
AMVB	das	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	opmerking
AMVB	boomarter	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	
AMVB	eikelmuis																									1 = Zeeuws Vlaanderen
AMVB	gewone zeehond																									
AMVB	veldspitsmuis				x								1									1				1 = Zeeuws Vlaanderen
AMVB	waterspitsmuis	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	1 = Texel
AMVB	adder		x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	
AMVB	hazelworm		x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	
AMVB	ringslang		x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	
AMVB	vinpootsalamander																									
AMVB	vuursalamander																									
AMVB	beekprik			x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	1	x	1	1				1 = kleine beken en sprengen
AMVB	bittervoorn	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	1 = beken
AMVB	elrits			1																						
AMVB	gestippelde alver																									
AMVB	grote modderkruiper	0	x	0																						1 = Drentse Aa
AMVB	riverprik		1																							
AMVB	bruin dikkopje																									0 = niet meer in Nederland
AMVB	dwergblaauwtje																									0 = niet meer in Nederland
AMVB	dwergdikkopje																									1 = geen voortplanting > 30 jaar
AMVB	groot geaderd witje				0																					0 1

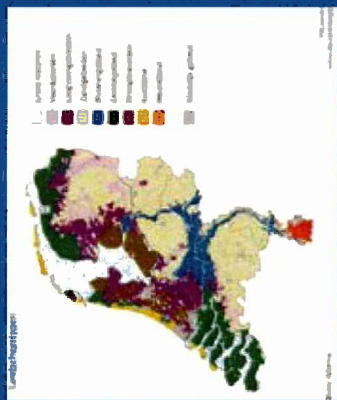
basis	soort	Groningen + Friesland + Drenthe				Overijssel + Gelderland + Utrecht				Flevoland				Noord-Holland + Zuid Holland								Noord-Brabant + Limburg + Zeeland					opmerking
		zeekeigebied	laagveengebieden	zandgebieden en veenkolonien	duinen (kustzone)	bebouwing en stedelijk gebied	zandgebieden en veenkolonien	laagveengebieden	rivierengebied	bebouwing en stedelijk gebied	zandgebieden	droogmakerijen	laagveengebieden	rivierengebied	zandgebieden	bebouwing en stedelijk gebied	zandgebieden	droogmakerijen	laagveengebieden	rivierengebied	zandgebieden	bebouwing en stedelijk gebied	heuvelland	zeekeigebied	bebouwing en stedelijk gebied		
AMVB	grote ijsvogelvinder				0 1																	0				0 = niet meer in Nederland	
AMVB	heideblauwtje			x 2		x											x					x				1 = Terschelling tot 1995	
AMVB	iepenpage						x 1																	2		1 = Winterswijk 2013 2 = Heerlen, Eindhoven	
AMVB	kalkgraslanddiktopje																					0				0 = niet meer in Nederland, zwerver in 2010	
AMVB	keizersmantel	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	vaker voortplanting in Nederland	
AMVB	klaverblauwtje																									land	
AMVB	purperstreepparelmoevlinder																									Valkenburg, Maastricht	
AMVB	rode vuurvinder																										
AMVB	rouwmantel	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	momenteel vnl zwerfende exemplaren	
AMVB	tweekleurig hooibeestje		0			0																0				0 = niet meer in Nederland	
AMVB	veenbesparelmoevlinder		x																								
AMVB	veenhooibeestje		x																								
AMVB	veldparelmoevlinder					0																				0 = niet meer in Nederland	
AMVB	woudparelmoevlinder					0																0				0 = niet meer in Nederland, 1 zwerver in 90 er jaren	
AMVB	zilvertrek					0																0					
AMVB	groot zeegras			x																			x				
Bijl IV	baardvleermuis	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x		
Bijl IV	bechstein's vleermuis					0																0				0 = niet meer aanwezig	
Bijl IV	bever		x			x																					

		basis		soort		Groningen + Friesland + Drenthe				Overijssel + Gelderland + Utrecht				Flevoland				Noord-Holland + Zuid Holland								Noord-Brabant + Limburg + Zeeland				opmerking																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																					
Bijl IV	bosvleermuis																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																		

		basis		soort																											
Groningen + Friesland + Drenthe		Overijssel + Gelderland + Utrecht		Flevoland		Noord-Holland + Zuid Holland				Noord-Brabant + Limburg + Zeeland				opmerking																	
zeekeigebied		zandgebieden en veenkolonien		duinen (kustzone)		bebouwing en stedelijk gebied		zandgebieden		droogmakerijen		laagveengebieden		rivierengebied		zandgebieden		bebouwing en stedelijk gebied		zeekeigebied		heuvelland		rivierengebied		zandgebieden		bebouwing en stedelijk gebied			
Bijl IV	tuinelaar	x	x																										1	1 = alleen in zoute wateren	
Bijl IV	tweekleurige vleermuis																														1 = alleen in zoute wateren
Bijl IV	vale vleermuis																														1 = alleen in zoute wateren
Bijl IV	watervleermuis																														1 = alleen in zoute wateren
Bijl IV	wilde kat																														1 = alleen in zoute wateren
Bijl IV	witflankdolfijn																														1 = alleen in zoute wateren
Bijl IV	witsnuitdolfijn																														1 = alleen in zoute wateren
Bijl IV	wolf	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0 = nog niet aanwezig
Bijl IV	boomkikker																														1 = alleen in zoute wateren
Bijl IV	geelbuikvuurpad																														1 = alleen in zoute wateren
Bijl IV	gladde slang	x	x																												1 = alleen in zoute wateren
Bijl IV	heikikker	x	x																												1 = alleen in zoute wateren
Bijl IV	kamsalamander	x	x																												1 = alleen in zoute wateren
Bijl IV	knoflookpad	x	x																												1 = alleen in zoute wateren
Bijl IV	muurhagedis																														1 = alleen in zoute wateren
Bijl IV	poelkikker	x	x																												1 = alleen in zoute wateren
Bijl IV	rugstreeppad	x	x																												1 = alleen in zoute wateren
Bijl IV	vroedmeesterpad																														1 = alleen in zoute wateren
Bijl IV	zandhagedis																														1 = alleen in zoute wateren
Bijl IV	donker pimpernelblauwtje																														1 = alleen in zoute wateren
Bijl IV	grote vuurvlieder																														1 = alleen in zoute wateren
Bijl IV	pimpernelblauwtje																														1 = alleen in zoute wateren
Bijl IV	tijmblauwtje																														1 = alleen in zoute wateren
Bijl IV	zilverstreephoelbeestje																														1 = alleen in zoute wateren

basis		soort	Groningen + Friesland + Drenthe				Overijssel + Gelderland + Utrecht				Flevoland				Noord-Holland + Zuid Holland							Noord-Brabant + Limburg + Zeeland				opmerking
			zeekeigebied	laagveengebieden	zandgebieden en veenkolonien	duinen (kustzone)	bebouwing en stedelijk gebied	laagveengebieden	rivierengebied	bebouwing en stedelijk gebied	zandgebieden	droogmakerijen	zandgebieden	bebouwing en stedelijk gebied	duinen (kustzone)	zeekeigebied	rivierengebied	laagveengebieden	droogmakerijen	zandgebieden	bebouwing en stedelijk gebied	zandgebieden	rivierengebied	heuvelland	zeekeigebied	
Bijl IV	bronslibel									0						0										0 = niet meer in Nederland
Bijl IV	gaffellibel									0																0 = niet meer aanwezig
Bijl IV	gevekte witsnuitlibel		x 1	x	x	x 2	x	x	x	x	x	x	x	x												1= Rottige Meente 2= Groningen, Veendam
Bijl IV	groene glazenmaker		x			x 1	x	x															2			1= Veendam, omliggende dorpen 2= Langstraat en omg Waalwijk
Bijl IV	noordse winterluffer												x													
Bijl IV	oostelijke witsnuitlibel		x 1				0														0					0 = niet meer aanwezig 1= Delleboersterweide
Bijl IV	rieverrombout								x							x							x			0 = niet meer aanwezig 1= Weerribben en Wieden uitbreidend
Bijl IV	sierlijke witsnuitlibel									x 1											0					
Bijl IV	houting										x												x			
Bijl IV	steur											x											x			
Bijl IV	drijvende waterweegbree					x	x	x																		
Bijl IV	groenkolorchis					x	x																			
Bijl IV	kruipend moerasscherm					x		x																		
Bijl IV	zomerschroeforchis																									
Bijl IV	brede geelrandwaterroofoever																									
Bijl IV	gestreepte waterroofoever					x	x		0												0					0 = niet meer aanwezig
Bijl IV	heldenbok					x	x																			vestiging is onwaarschijnlijk
Bijl IV	juchtleerkever																									vestiging is onwaarschijnlijk
Bijl IV	vermijloenkever																									

		basis		soort																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																									
Bijl IV	bataafse stroommossel																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																												

|--|--|--|--|--|--|--|--|--|--|--|--|

LEGENDA Het betreft een indicatieve lijst; derhalve kunnen er geen rechten aan worden ontleend

x = aanwezig

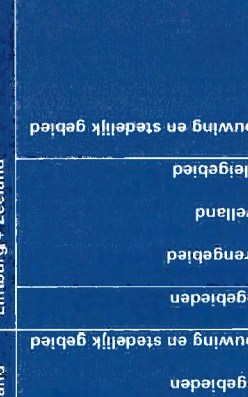
leeg vak = ongeschikt voor soort

De eerste kolom geeft de wettelijke basis aan op grond waarvan de soort belangrijk is.

AMVB betreft de tabel 2 en 3 soorten uit de Flora en Faunawet

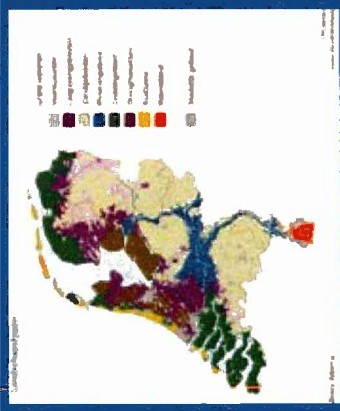

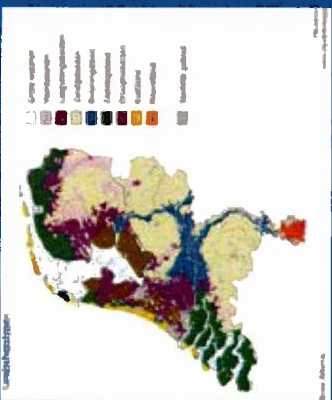
BLJL IV betreft de niet-vogels uit de habitat richtlijn, die overeenkomt met tabel 3 uit de Flora en Faunawet
nest 1 t/m 5 betreft de vogelsoorten die op deze wijze zijn aangemerkt in de Flora en Faunawet
DLG 28 mei 2014

									
basis									
soort									
Groningen + Friesland + Drenthe Overijssel + Gelderland + Utrecht Flevoland Noord-Holland + Zuid Holland Noord-Brabant + Limburg + Zeeland									
opmerking									
AMVB	das	a	A	A	A	A	A	A	A
AMVB	boomkruiper	b	a	a	a	a	a	a	a
AMVB	eikelmuis								
AMVB	gewone zeehond								
AMVB	veldspitsmuis	a	a	a	a	a	a	a	a
AMVB	waterspitsmuis	B	B	B	B	B	B	B	B
AMVB	adder	A	A	A	A	A	A	A	A
AMVB	hazelworm	A	A	A	A	A	A	A	A
AMVB	ringslang	A	A	A	A	A	A	A	A
AMVB	vinpootsalamander								
AMVB	vuursalamander								
AMVB	beekprik	C1	C1	C1	C1	C1	C1	C1	C1
AMVB	bittervoorn	A	A	A	A	A	A	A	A
AMVB	elrits								
AMVB	gestippelde alver								
AMVB	grote modderkruiper	Ao	Ao	Ao	Ao	Ao	Ao	Ao	Ao
AMVB	ruiterprik								
AMVB	bruin dikkopje								
AMVB	dwerghaai								
AMVB	dwerghaai								
AMVB	groot geaderd witje								
AMVB	grote juisvogel								
AMVB	grote juisvogel								

[illegible]

basis		soort		Groningen + Friesland + Drenthe				Overijssel + Gelderland + Utrecht				Flevoland				Noord-Holland + Zuid Holland								Noord-Brabant + Limburg + Zeeland				opmerking	
				laagveengebieden	zandgebieden en veenkolonien	dünen (kustzone)	bebouwing en stedelijk gebied	zandgebieden en veenkolonien	laagveengebieden	riverengebied	bebouwing en stedelijk gebied	droogmakerijen	laagveengebieden	riverengebied	zeekeiligebied	dünen (kustzone)	zeekeiligebied	riverengebied	zandgebieden	bebouwing en stedelijk gebied	zandgebieden	bebouwing en stedelijk gebied	zandgebieden	riverengebied	heuvelland	zeekeiligebied	bebouwing en stedelijk gebied		
Bijl IV	bruinvis																												1 = alleen in zoute wateren
Bijl IV	euraziatische lynx																												1 = toekomst
Bijl IV	franjestaart																												
Bijl IV	gewone dolfin																												1 = alleen in zoute wateren
Bijl IV	gewone dwergvleermuis	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	
Bijl IV	gewone grootoorvleermuis	a	a	a	a	a	a	a	a	a	a	a	a	a	a	a	a	a	a	a	a	a	a	a	a	a	a	a	
Bijl IV	grijze grootoorvleermuis																												
Bijl IV	grote hoefijzerneus																												
Bijl IV	hamster																												
Bijl IV	hazelmuis																												
Bijl IV	ingekorven vleermuis																												
Bijl IV	kleine dwergvleermuis																												
Bijl IV	kleine hoefijzerneus																												
Bijl IV	laativlieger																												
Bijl IV	meervleermuis	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	1 = nog niet in Nederland
Bijl IV	mopsvleermuis																												o = niet meer in Nederland
Bijl IV	nathusius' dwergvleermuis = ruige dwergvleermuis	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	1 = mergelgroeves, bunkers e.d.
Bijl IV	noordse woelmuis	A																											
Bijl IV	otter	b	b	b	b	b	b	b	b	b	b	b	b	b	b	b	b	b	b	b	b	b	b	b	b	b	b	b	o = nog niet aanwezig
Bijl IV	rosse vleermuis	a	a	a	a	a	a	a	a	a	a	a	a	a	a	a	a	a	a	a	a	a	a	a	a	a	a	a	
Bijl IV	tuimelaar																												1 = alleen in zoute wateren
Bijl IV	tweekleurige vleermuis	c	c																										uitbreidend

				Groningen + Friesland + Drenthe				Overijssel + Gelderland + Utrecht				Flevoland				Noord-Holland + Zuid Holland						Noord-Brabant + Limburg + Zeeland				opmerking
basis				soort																						
Bijl IV	vale vleermuis	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	1 = alleen in zoute wateren 1 = alleen in zoute wateren 1 = nu nog niet in Nederland
Bijl IV	watervleermuis																									
Bijl IV	wilde kat																									
Bijl IV	witflankdolfijn																									
Bijl IV	witsnuitdolfijn																									
Bijl IV	wolf																									
Bijl IV	boomkikker																									
Bijl IV	geelbuikvuurpad																									
Bijl IV	gladde slang																									
Bijl IV	heikikker																									
Bijl IV	kamsalamander																									
Bijl IV	knoflookpad																									
Bijl IV	muurhagedis																									
Bijl IV	poelkikker																									
Bijl IV	rugstreeppad																									
Bijl IV	vroedmeesterpad																									
Bijl IV	zandhagedis																									
Bijl IV	donker pimpernelblauwtje																									
Bijl IV	grote vuurvliinder																									
Bijl IV	pimpernelblauwtje																									
Bijl IV	tijmblauwtje																									
Bijl IV	zilverstreephooibeestje																									
Bijl IV	bronslibel																									
Bijl IV	gaffellibel																									

basis		soort																																
		Groningen + Friesland + Drenthe				Overijssel + Gelderland + Utrecht				Flevoland				Noord-Holland + Zuid Holland						Noord-Brabant + Limburg + Zeeland				opmerking										
		laagveengebieden		zandgebieden en veenkolonien		duinen (kustzone)		bebouwing en stedelijk gebied		zandgebieden en veenkolonien		laagveengebieden		riviervengebieden		bebouwing en stedelijk gebied		droogmakerijen		zandgebieden		bebouwing en stedelijk gebied		zandgebieden		riviervengebieden		heuvelland		zeekeigebied		bebouwing en stedelijk gebied		
nest3	kerkuil								A									A													A	gebonden aan (solitaire) bebouwing (nestkasten)		
nest3	oehoe								C									C													C	met name groeves		
nest3	ooievaar																																gebonden aan (solitaire) bebouwing (kunstnesten)	
nest3	slechtvalk								C																							gebonden aan hoge bebouwing (nestkasten)		
nest4	boomvalk	b	b	b	b	b	b	b	b	b	b	b	b	b	b	b	b	b	b	b	b	b	b	b	b	b	b	b	b	b	b			
nest4	buizerd	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A			
nest4	havik	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B			
nest4	ransuil	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B			
nest4	sperwer	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B			
nest4	wespendief								C									C																
nest4	zwarte wouw																																	
nest5	blauwe reiger	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B		koloniebroeder in bomen	
nest5	boerenzwaluw								A									A																
nest5	bonte vliegenvanger								B									C															ook in nestkasten	
nest5	boomkruiper	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C		oude bossen; rest niet belangrijk	
nest5	boomkruiper	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C			
nest5	bosuil	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C			
nest5	brilduiker								B									C																dikke bomen met holtes nodig
nest5	draaihals																																	
nest5	eidereend																																	
nest5	ekster	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A		

basis		soort		Groningen + Friesland + Drenthe										Overijssel + Gelderland + Utrecht				Flevoland				Noord-Holland + Zuid Holland						Noord-Brabant + Limburg + Zeeland					opmerking					
				laagveengebieden		zandgebieden en veenkolonien		duinen (kustzone)		bebouwing en stedelijk gebied		laagveengebieden		rivierengebied		zandgebieden		droogmakereilen		laagveengebieden		rivierengebied		zandgebieden		bebouwing en stedelijk gebied		zandgebieden		rivierengebied		heuvelland		zeekeigebied		bebouwing en stedelijk gebied		
nest5	gekraagde roodstaart	C	C	C	C	B	C	C	B	C	B	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	B	bossoort; ook nestkasten	
nest5	glanskop	C	C	C	C	B	C	C	B	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	B	bossoort	
nest5	grote vliegenvanger	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C		
nest5	groene specht	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C		
nest5	grote bonte specht	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B		
nest5	hop																																			c		
nest5	huiszwaluw																																					
nest5	ijsvogel	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	A	gebonden aan (solitaire) bebouwing (koloniebroeder)	
nest5	kleine bonte specht	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	B	steile (oever)wanden	
nest5	kleine vliegenvanger																																				bossoort	
nest5	koolmees	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	geen broedvogel in NL	
nest5	kortsnavelboomkruiper																																					
nest5	middelste bonte specht	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C		
nest5	oeverzwaluw	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A		
nest5	pimpelmees	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A		
nest5	raaf																																					
nest5	ruigpootuil	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	c0	dikke bomen met holtes nodig	
nest5	spreeuw	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A		
nest5	tapuit	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	aanwezigheid konijnenholen	
nest5	torenvalk																																					
nest5	zearend	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	c0		
nest5	zwarte kraai	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A		
nest5	zwarte mees	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	C	bossoort	

basis		soort	
nest5		zwarte roodstaart	
nest5		zwarte specht	
		opmerking	
Groningen + Friesland + Drenthe	zeekleigebied	A	C
	laagveengebieden		
	zandgebieden en veenkolonien		
	duinen (kustzone)		
Overijssel + Gelderland + Utrecht	bebouwing en stedelijk gebied	A	C
	zandgebieden en veenkolonien		
	laagveengebieden		
	rivierengebied		
Flevoland	bebouwing en stedelijk gebied	A	C
	droogmakerijen		
	zandgebieden		
	duinen (kustzone)		
Noord-Holland + Zuid-Holland	zeekleigebied	A	C
	rivierengebied		
	laagveengebieden		
	droogmakerijen		
Noord-Brabant + Limburg + Zeeland	zandgebieden	A	C
	rivierengebied		
	heuvelland		
	zeekleigebied		
bebouwing en stedelijk gebied	opmerking		

LEGENDA het betreft een indicatieve lijst; derhalve kunnen er geen rechten aan worden ontleend
A = grote/ reële kans op vestiging; soort kan vanuit bestaande populatie koloniseren/ soort heeft groot dispersievermogen/ geschikt bictoop ontwikkelt zich snel
B = klein/ aannemelijke kans; als biotoop tijd genoeg krijgt om zich te ontwikkelen en soort in de buurt voorkomt/ binnen dispersieafstand ligt
C = geen, nihil tot zeer kleine kans; soort is uitgestorven/ biotoop ontwikkelt zich (zeer) langzaam of is ongeschikt/ soort is weinig mobiel
De kleine en hoofdletters geven aan of een soort op dit moment (zeer) algemeen voorkomt (hoofdletter) of (zeer) zeldzaam (kleine letter) is

				biotop beschrijving	gebruikte bronnen
AMVB	Zoogdieren	das	<i>Meles meles</i>	Dassen bouwen hun burchten in hoog en droog gelegen vergraaftbare gronden. De afstand naar grazige beekdalen, rivieruiterwaarden of andere voedselgebieden mag niet te groot zijn. Ze houden van een kleinschalig weide- of akkerlandschap bij bosranden of houtwallen, maar ook in meer open terreinen, zoals heidevelden komen dassen voor. Het landschap moet voldoende dekking en voldoende voedselaanbod bieden en, als het even kan, zo weinig mogelijk verstoring.	www.dassenboom.nl ; soortenstandaard
AMVB	Zoogdieren	boomarter	<i>Martes martes</i>	De boomarter komt in allerlei typen en leeftijden bos voor. Niet alleen oude bossen, maar bijvoorbeeld ook in de jonge bossen van de Flevopolders en in Moerasbossen in Overijssel en Utrecht. De bomen moeten dik genoeg zijn voor de (spechten)holen waarin ze hun verblijfplaats hebben.	www.zoogdiervvereniging.nl
AMVB	Zoogdieren	eikelmuis	<i>Elomys quercinus</i>	Eikelmuisen leven voornamelijk in structuurrijke loofbossen in glooiend gebied, het liefst begroeid met eiken, maar ze komen ook voor in naaldbossen, boomgaarden, kleinschalig agrarisch cultuurlandschap en parklandschap in dorpsranden. Ook struikgewas, hagen, tuinen, muren en gebouwen kunnen bewoond worden door de eikelmuis, mits er in de directe omgeving bos of struikgewas aanwezig is en de plek zelf voldoende beschutting geeft.	www.zoogdiervvereniging.nl
AMVB	Zoogdieren	gewone zeehond	<i>Phoca vitulina</i>	De gewone zeehond leeft voornamelijk in getijdengebieden waar plekken aanwezig zijn die bij eb droogvallen.	www.zoogdiervvereniging.nl
AMVB	Zoogdieren	veldspitsmuis	<i>Crocidura leucodon</i>	De veldspitsmuis bewoont kleinschalig agrarisch cultuurlandschap dat niet te intensief beheerd wordt. Hij komt voor in overgangsvegetaties, lintvormige landschapselementen, opgaande kruidenvegetaties en overhoeksjes. En ook in aanliggende, braakliggende of niet begraasde kruidenvegetaties, zoals boomgaarden, kan de soort worden aangetroffen. In gebouwen komt hij zelden voor.	www.zoogdiervvereniging.nl
AMVB	Zoogdieren	waterspitsmuis	<i>Neomys fodiens</i>	De waterspitsmuis komt voor in en langs schoon, niet te voedselrijk, vrij snel stromend tot stilstaand water met een behoorlijk ontwikkelde watervegetatie en ruig begroeide oevers. Hij komt voor bij beken, rivieren, sloten, plassen en daar waar grondwater opwelt. Ook wordt hij veelvuldig aangetroffen langs de binnenduinrand, natuurlijke duinmeren en kunstmatige infiltratiegebieden. De waterspitsmuis komt alleen daar voor waar bodembedekkende vegetatie aanwezig is en waar binnen een straal van 500 meter water is te vinden. Bovendien moet er in de oevers voldoende schuilmogelijkheid zijn waar de waterspitsmuis zich kan terugtrekken om zijn prooi op te eten.	www.zoogdiervvereniging.nl
AMVB	Reptielen en amfibieën	adder	<i>Vipera berus</i>	De adder komt voor in structuurrijke bossen en heiden, zowel vochtige als droge.	www.ravon.nl
AMVB	Reptielen en amfibieën	hazelworm	<i>Anguis fragilis</i>	Hazelwormen leven in bossen, bosranden, heide, houtwallen, struwelen, spoor- en wegbermen, ruderaal plaatsen en tuinen.	www.ravon.nl
AMVB	Reptielen en amfibieën	ringslang	<i>Natrix natrix</i>	De ringslang is gebonden aan waterrijke habitats op zandgronden en op de overgangen van zandgrond naar veen- en kleigronden. Grote oppervlaktes laag gelegen, nat gebied worden gemeden. De ringslang komt ook voor in het laagveen. Andere landschapstypen waarin relatief veel waarnemingen worden verricht zijn bos en struweel en op infrastructuur (wegen en spoorwegen). Ringslangen kunnen ook aanwezig zijn in een bebouwde omgeving en in het agrarisch gebied. Heide en hoogveen maken onderdeel uit van het leefgebied, maar zijn geen voorkeurshabitat.	www.ravon.nl

			biotoop beschrijving	gebruikte bronnen
AMVB	Reptielen en amfibieën	vinpootsalamander	<i>Triturus helveticus</i>	www.ravon.nl
AMVB	Reptielen en amfibieën	vuursalamander	<i>Salamandra atra</i>	www.ravon.nl
AMVB	Vissen	beekprik	<i>Lampetra planeri</i>	www.ravon.nl
AMVB	Vissen	bittervoorn	<i>Rhodeus cericeus</i>	www.ravon.nl
AMVB	Vissen	elrits	<i>Phoxinus phoxinus</i>	www.ravon.nl
AMVB	Vissen	gestippelde alver	<i>Alburnoides bipunctatus</i>	www.ravon.nl
AMVB	Vissen	grote modderkruiper	<i>Misgurnus fossilis</i>	www.ravon.nl
AMVB	Vissen	riverprik	<i>Lampetra fluviatilis</i>	www.ravon.nl
AMVB	Dagvlinders	bruin dikkopje	<i>Erynnis tages</i>	www.vlindernet.nl
AMVB	Dagvlinders	dwergblauwtje	<i>Cupido minimus</i>	www.vlindernet.nl
AMVB	Dagvlinders	dwergdikkopje	<i>Thymelicus acteon</i>	www.vlindernet.nl
AMVB	Dagvlinders	groot geaderd witje	<i>Aporia crataegi</i>	www.vlindernet.nl
AMVB	Dagvlinders	grote ijsvogelvlinder	<i>Limenitis populi</i>	www.vlindernet.nl
AMVB	Dagvlinders	heideblauwtje	<i>Plebejus argus</i>	www.vlindernet.nl
AMVB	Dagvlinders	iepenpage	<i>Strymonidia w-album</i>	www.vlindernet.nl
AMVB	Dagvlinders	kalkgraslanddikkopje	<i>Spialia sertorius</i>	www.vlindernet.nl

Het meest voorkomende habitat van de vinpootsalamander bestaat uit bos- en heidegebieden op zandgronden. Het tweede habitatype bestaat uit heuvellandschap waar hij voornamelijk voorkomt in of nabij heidegebieden. De vinpootsalamander is een cultuurmijnde soort en komt nauwelijks voor in agrarisch gebied en stad en dorp. De vinpootsalamander is een typische soort voor vennen. Daarnaast komt de soort voor in poelen of andere kleine wateren en in beperkte mate ook in sloten.

Vuursalamanders komen voor in een heuvelachtig landschap met vochtige loofbossen, doorsneden met bronbeekjes. Kalkrijke bodems, bronnen en een hoge bodemvochtigheid lijken de belangrijkste biotoop-eisen te zijn. Een ander belangrijk aspect van dit schaduwrijke biotoop is de aanwezigheid van koude, vochtige schuilplaatsen.

Beekprik is een typische bewoner van (kleine) beken en sprengen met een afwisseling van snelstromende trajecten met substraat in de vorm van grof zand en grind waar de adulte dieren zich voortplanten en luwe traag stromende delen met silt en detritus waar de larven opgroeien.

Bittervoorn is te vinden in de wat bredere sloten, wateringen en vaarten, daarnaast ook in laagdynamische vegetatierijke uiterwaardplassen. In vegetatierijke beken op de hogere zandgronden komt bittervoorn minder algemeen voor.

Elrits komt voor in vrij snel stromende beken met een grindbodem.

Gestippelde alver leeft in heldere, vrij koude, sterk stromende en zuurstofrijke wateren.

Grote modderkruiper kan worden aangetroffen in stilstaande of langzaam stromende wateren, zoals sloten, vennen, plassen en afgesneden meanders van rivieren en beken. Grote modderkruiper komt hier voor op vegetatierijke plaatsen met een goed ontwikkelde modderbodem. Vaak oudere cultuurlandschappen waar weinig aan waterbeheer is gedaan.

Voornamelijk in rivieren zoals de Drentse Aa, Swalm, Roer en Grensmaas.

Het bruin dikkopje kan zowel in droge als vochtige graslanden leven, als de vegetatie maar laag en open is. Voorbeelden zijn open schrale kruidenrijke graslanden in heiden of nabij bossen op zand- en kalkgrond. Tegenwoordig is de soort beperkt tot droog en schraal kalkgrasland op zuidhellingen, met een lage, kruidenrijke vegetatie en hier en daar met een kale bodem.

Dwergblauwtjes komen voor in structuurrijke, droge graslanden op kalkrijke gronden.

Dwergdikkopjes leven in droge en warme (kalk-)graslanden en dan met name de ruige gedeelten met grote pollens gevende kortsteel.

Groot geaderd witje komt vooral voor in open bossen, bosranden, hoogstam-boomgaarden en sleedoornstruwelen langs hooi- en weilanden.

Grote ijsvogelvlinder is gebonden aan open, matig vochtige loof- en gemengde bossen met ratelpopulieren.

Heideblauwtje komt voor in zowel droge als natte heidevelden; vaak op de overgang van droge naar natte heide. De heide is doorgaans vrij open tot zeer open en structuurrijk met hier en daar kale grond.

Iepenpages zijn gebonden aan iepen in (vochtige) bossen, bosranden, parken en grotere tuinen.

Kalkgraslanddikkopje komt voor in droge, schrale graslanden en kalkgraslanden.

				biotoop beschrijving	gebruikte bronnen
AMVB	Dagvlinders	keizersmantel	<i>Argynnis paphia</i>	Keizersmantel leeft in bosranden, kapvlakten en brede bospaden met kruidenrijke zomen, waar een hoge dichtheid viooltjes aanwezig is en een bloemrijke ruigte met geschikte nectarplanten.	www.vlindernet.nl
AMVB	Dagvlinders	klaverblauwtje	<i>Cyaniris semiargus</i>	Droge, matig schrale graslanden, zoals kalkgraslanden, schralere hooilanden, brede kruidenrijke schrale wegbermen en zonnig gelegen, vrij vochtige en kruidenrijke, extensief begraasde weilanden.	www.vlindernet.nl
AMVB	Dagvlinders	purperstreepparelmoervlinder	<i>Brenthis ino</i>	Natte tot vochtige, matig voedselrijke ruigten en beekdalgraslanden, vaak met enige beschutting van bos of struweel.	www.vlindernet.nl
AMVB	Dagvlinders	rode vuurvinder	<i>Palaeochrysopehanus hippothoe</i>	Schrale tot matig voedselrijke, vochtige of natte graslanden.	www.vlindernet.nl
AMVB	Dagvlinders	rouwmantel	<i>Nymphalis antiopa</i>	Gevarieerde, open bossen met wilgen op vochtige, zonnige plaatsen; waardplanten zijn diverse soorten wilg, waaronder vooral boswilg, grauwe wilg en geoorde wilg; in mindere mate ook berk, ratelpopulier en prunus.	www.vlindernet.nl
AMVB	Dagvlinders	tweekleurig hooibeestje	<i>Coenonympha arcania</i>	Warme droge schrale open graslanden op zonnige beschutte plaatsen. Waardplanten zijn diverse grassoorten, waaronder vooral schapengras; ook beemdgras, struisgras en parelgras.	www.vlindernet.nl
AMVB	Dagvlinders	veenbesparelmoervlinder	<i>Bolara aquilonais</i>	Oevers van vennen met hoogveenontwikkeling en hoogveentjes omgeven door bos.	www.vlindernet.nl
AMVB	Dagvlinders	veanhooibeestje	<i>Coenonympha tullia</i>	Voedselarme plaatsen in moerassen, veengebieden, natte heiden en veevelden randen langs heidevennen. Waardplanten is Eenarig wollegras; buiten Nederland ook grassen zoals pijpenstrootje.	www.vlindernet.nl
AMVB	Dagvlinders	ve dparelmoervlinder	<i>Melitaea cinxia</i>	Kruidenrijke, droge en schrale graslanden met een open, korte, vrij rommelige mozaiekstructuur. Waardplant is vooral smalle weegbree.	www.vlindernet.nl
AMVB	Dagvlinders	woudparelmoervlinder	<i>Melitaea diamina</i>	Vochtige ruigten op open plaatsen in een luwe omgeving, zoals ruige randen van vochtige hooi- of weilanden en natte, ruige graslandjes in beekbegeleidende bossen. Waardplanten zijn echte valeriaan en kleine valeriaan. Uitgestorven in Nederland.	www.vlindernet.nl
AMVB	Dagvlinders	zilvervlek	<i>Clossiana euphrosyne</i>	Bosranden en open plekken in bossen, zoals kapvlakten en bosweiden, brede bospaden en beschutte graslanden. Waardplanten zijn diverse soorten viooltje, met name hondsviooltje en bleek- en donkersporig bosviooltje.	www.vlindernet.nl
AMVB	Vaatplanten	groot zeggras	<i>Zostera marina</i>	Water: ondiepten in de Waddenzee en de zeearmen in Zeeland, bij eb niet droogvallende plaatsen, bodems van diepe kwelders en soms in binnendijkse plassen.	www.minel.nl/nederlandsesoorten.nl
Bijl IV	Zoogdieren	baardvleermuis	<i>Myotis mystacinus</i>	De baardvleermuis is in Nederland een soort van het kleinschalige agrarische cultuurlandschap en van bosgebieden. Als winterverblijf zijn vooral kalkteengroeven, bunkers, forten, vestingwerken, oude steentfabrieken, ijskelders en (kasteel)kelders bekend.	www.minel.nl/nederlandsesoorten.nl
Bijl IV	Zoogdieren	bechstein's vleermuis	<i>Myotis bechsteinii</i>	Oud vochtig structuurrijk loof-, naald- en gemengd bos, maar vooral hele oude ontwikkelde beuken en eikenbossen, met een hoog aanbod aan bomen met holten en spleten. Kleinschalige landschapsstructuur met verspreid staande oude bomen (coulissen landschap en parken/landgoederen).	www.minel.nl/nederlandsesoorten.nl
Bijl IV	Zoogdieren	bever	<i>Castor fiber</i>	Bevers komen voor in het overgangsbied tussen land en water zoals moerassen, langs beken, vaarten, rivieren en meren; bij voorkeur onzooemd door broekbossen met bomen als wilg en es. De aanwezigheid van bossen/bomen op de oevers is een vereiste.	www.zoogdiervereniging.nl/soortenstandaard
Bijl IV	Zoogdieren	bosvleermuis	<i>Nyctalus leisleri</i>	De bosvleermuis is een soort van bossen en het kleinschalige agrarische cultuurlandschap. De bosvleermuis bezet in het najaar een territorium door vanuit een vaste verblijfplaats in een boomholte of kast te roepen. Als winterverblijf zijn voor de bosvleermuis vooral boomholtes, maar ook zolders en andere plekken in gebouwen worden gebruikt.	www.minel.nl/nederlandsesoorten.nl

				biotoop beschrijving	gebruikte bronnen
Bijl IV	Zoogdieren	brandt's vleermuis	<i>Myotis brandtii</i>	De Brandt's vleermuis is een soort van kleinschalige agrarische cultuurlandschappen en bosgebieden. Verblijfplaatsen van Brandt's vleermuis worden vooral in gebouwen gevonden, op zolders, achter houtwerk en in spouwmuuren.	www.minel.nl/nederlandesoorten.nl
Bijl IV	Zoogdieren	bruinvis	<i>Phoxoena phoxoena</i>	De bruinvis leeft voornamelijk in zout water maar kan ook in brak water worden aangetroffen.	www.zoogdierveniging.nl
Bijl IV	Zoogdieren	euraziatische lynx	<i>Lynx lynx</i>	De lynx komt (in het buitenland) voornamelijk voor in grote aaneengesloten bosgebieden van afwisselende samenstelling. Hij heeft een voorkeur voor volwassen, dichtbegroeide naaldbossen en gemengde bossen, met veel bomen en een dichte ondergroei.	www.zoogdierveniging.nl
Bijl IV	Zoogdieren	franjesaart	<i>Myotis nattereri</i>	De franjesaart is een soort van half open tot zeer dicht bos en kleinschalig, gesloten landschap. Ze wordt vaak in of bij relatief waterrijk, vochtig (loof)bos gevonden.	www.vleermuisenindestad.nl
Bijl IV	Zoogdieren	gewone dolfin	<i>Delphinus delphis</i>	Noordzee	
Bijl IV	Zoogdieren	gewone dwergvleermuis	<i>Pipistrellus pipistrellus</i>	Gedurende het hele jaar worden vooral gebouwen als verblijfplaats gebruikt. Ze leeft in gesloten tot half open landschap, in kleinschalig agrarisch landschap, in dorpen en steden, parken en tuinen. Ze worden zowel op zolders, achter betimmeringen, daklijsten en vensterluiken, in spouwmuuren, onder dakpannen, als in holten en spleten in bomen en in vleermuiskasten gevonden. Ze jagen op beschutte plekken in bos en kleinschalig parkachtig landschap, boven bospaden, lanen en open plekken, langs bosranden en laag boven (bloeiende) kruidenvegetaties of langs en door de kroon van (bloeiende) bomen. Als winterverblijf worden grotten, kalksteengroeven, oude steenfabrieken, bunkers, forten, vestingwerken, ijskelders en (kasteel)kelders gebruikt. Overwinterende gewone grootvleermuisen zijn echter ook op zolders en in kerktorens, en een enkele keer in boomholtes gevonden.	soortenstandaard
Bijl IV	Zoogdieren	gewone grootvleermuis	<i>Plecotus auritus</i>	De grijze grootvleermuis lijkt sterk aan menselijke nederzettingen gebonden. De grijze grootvleermuis is een duidelijk warmteminnende soort en kiest relatief warme zolders (vaak gedeelt met leisteen) als zomerverblijfplaats. Als winterverblijf is het ondergrondse type bekend, zoals grotten, kalksteengroeven, oude steenfabrieken, bunkers, vestingwerken, ijskelders en (kasteel)kelders.	soortenstandaard
Bijl IV	Zoogdieren	grijze grootvleermuis	<i>Plecotus austriacus</i>	De grote hoefijzerneus jaagt in allerlei halfopen structuurrijke landschappen. Grote hoefijzerneuzen hangen in grote groepen vrij aan het plafond op warmere vaak leestengedekte (kerk)zolders.	www.vleermuisenindestad.nl
Bijl IV	Zoogdieren	grote hoefijzerneus	<i>Rhinolophus ferrugineus</i>	De hamster is gebonden aan een open, agrarisch landschap op leem- of lössgrond, nodig voor een stevige grond om burchten in te bouwen, met een lage grondwaterstand (lager dan 80 cm onder het maaiveld). De hamster leeft met name in graanakkers of percelen met luzerne.	www.zoogdierveniging.nl
Bijl IV	Zoogdieren	hamster	<i>Cricetus cricetus</i>	De hazelmuis komt vooral in heuvellandschappen en gebergten voor. Hij wordt vooral aangetroffen in en nabij loofbossen, en heeft hierbij een voorkeur voor dichte struweelbegroeiingen van bomen, hazelaar, adelaarsvaren en kamperfoelie op de overgang van structuurrijk bos naar grasland. Maar ook in grote tuinen, hagen, houtwallen en jonge bosaanplant komt de hazelmuis voor.	www.zoogdierveniging.nl
Bijl IV	Zoogdieren	hazelmuis	<i>Muscardinus avellanarius</i>	Ingekorven vleermuisen maken gebruik van bomenlanen, bossen en stallen in een cirkel met een straal van 8 kilometer rond de kolonies. Stallen zijn erg belangrijk voor ingekorven vleermuisen. De twee bekende grote kraangroepen in Nederland bevinden zich in een abdij en in een voormalig klooster in Limburg. De ingekorven vleermuis brengt in Nederland de winterperiode door in mergelgroeven.	www.vleermuisenindestad.nl
Bijl IV	Zoogdieren	ingekorven vleermuis	<i>Myotis emarginatus</i>		

				biotoop beschrijving	gebruikte bronnen
Bijl IV	Zoogdieren	kleine dwergvleermuis	<i>Pipistrellus pygmaeus</i>	De kleine dwergvleermuis is een soort van gesloten tot half open landschap. De kleine dwergvleermuis gebruikt gedurende het hele jaar vooral gebouwen als verblijfplaats. Er zijn in het buitenland echter ook verblijfplaatsen in bomen gevonden.	www.minel.nl/nederlandse-soorten.nl
Bijl IV	Zoogdieren	kleine hoefijzerneus	<i>Rhinolophus hipposideros</i>	De kleine hoefijzerneus jaagt in allerlei halfopen structuren landschappen. Kleine hoefijzerneuzen hangen in grote groepen vrij aan het plafond op warmere vaak lesteengedekte (kerk)zolders of, in warmere streken, in onderaardse ruimtes (gebouwen of grotten).	www.minel.nl/nederlandse-soorten.nl
Bijl IV	Zoogdieren	laatzvlieger	<i>Eptesicus serotinus</i>	De laatzvlieger is een gebouwde woonende soort die overal in Nederland wordt aangetroffen, vooral in relatief open gebied. Het is een typische soort van het agrarische landschap en de rand van bebouwingsschermen. Verblijfplaatsen van de (kraam)groepen zijn vooral bekend in en op gebouwen: in spouwmuurruiten, achter betimmeringen en daklijsten, onder pannen, op zolders.	www.minel.nl/nederlandse-soorten.nl
Bijl IV	Zoogdieren	meervleermuis	<i>Myotis dasycneme</i>	Kraamkolonies van de soort bevinden zich in diverse typen gebouwen (kerken, boerderijen, woonhuizen), steenvast in de nabijheid van waterrijke gebieden. De belangrijkste overwinteringsplaatsen in Nederland liggen in de mergelgroeven van Zuid-Limburg en in bunkers in het Hollandse duingebied en bij Arnhem.	www.minel.nl/nederlandse-soorten.nl
Bijl IV	Zoogdieren	mopsvleermuis	<i>Barbastella barbastellus</i>	De mopsvleermuis is een zeer zeldzame soort van oude, structurenrijke loof- en naaldbossen, rivierdalen en landschappen met veel lijnvormige elementen. Mopsvleermuizen maken gebruik van kleine, nauwe spleten aan bomen of gebouwen als verblijfplaats. Als winterverblijf in Nederland zijn ondergrondse kalksteengroeven en ruïnes bekend.	www.minel.nl/nederlandse-soorten.nl
Bijl IV	Zoogdieren	na'husius' dwergvleermuis = ruige dwergvleermuis	<i>Pipistrellus nathusii</i>	De ruige dwergvleermuis is een soort van half open, waterrijke landschappen met zowel vochtige loofbossen als coniferenbossen. Nabijheid van water is essentieel. De soort komt het hele jaar ook voor in de stedelijke omgeving en zit daarbij zowel in gebouwen (zoals bebouwing uit de jaren 60 en 70 van de vorige eeuw) als in oude bomen met holten.	www.minel.nl/nederlandse-soorten.nl ; Soortenstandaard
Bijl IV	Zoogdieren	noordse woelmuis	<i>Microtus oeconomus</i>	De noordse woelmuis leeft in rietlanden, oeverlanden van meren, lange beken en rivieren, en in drassige, extensief gebruikte hooi- en weilanden.	www.minel.nl/nederlandse-soorten.nl ; Soortenstandaard
Bijl IV	Zoogdieren	otter	<i>Lutra lutra</i>	Otters leven in de oeverzone van allerlei wateren. Otters hebben een sterke voorkeur voor ruig begroeide en bosachtige oeverzones. Bij dichtvriezen van wateren zoeken ze stromende beken, rivieren, open kwelwater, windwakken, spuiwakken bij gemalen.	www.minel.nl/nederlandse-soorten.nl ; Soortenstandaard
Bijl IV	Zoogdieren	rosse vleermuis	<i>Nyctalus noctula</i>	Rosse vleermuizen zijn typische bewoners van oude bomen, maar tegelijkertijd zijn ze gebonden aan open, waterrijk landschap. Zowel solitaire mannetjes, groepen vrouwtjes met jongen als dieren in winterslaap gebruiken boomholten als onderkomen.	www.minel.nl/nederlandse-soorten.nl ; Soortenstandaard
Bijl IV	Zoogdieren	tuimelaar	<i>Tursiops truncatus</i>	Zee.	
Bijl IV	Zoogdieren	tweekleurige vleermuis	<i>Vespertilio murinus</i>	De tweekleurige vleermuis is een soort van het open waterrijke laagland. Het is een typische gebouwbewoner, die vanuit haar verblijfplaats hoog (> 50 m) boven meren, rivieren en moerassen jaagt. Bij de uit Nederland bekende verblijfplaatsen gaat het in beide gevallen om een woonhuis. In het buitenland wordt de soort vooral gevonden in gebouwen, onder daklijsten en op zolders, in vleermuiskasten, maar ook in bomen. Uitgestorven in 1986.	www.minel.nl/nederlandse-soorten.nl
Bijl IV	Zoogdieren	vala vleermuis	<i>Myotis myotis</i>	De vale vleermuis houdt zich 's zomers vooral op in bossen en parkachtige landschappen, het meest in oude loofbossen zonder veel ondergroei, zoals beukenbossen. Het is een bewoner van ruime, warme, hoge zolders bijvoorbeeld van kerken, kloosters, kastelen, scholen en oude woonhuizen. Ze overwinteren meestal op relatief warme plaatsen in groeven, grotten en kelders.	www.minel.nl/nederlandse-soorten.nl

				biotoop beschrijving	gebruikte bronnen
Bijl IV	Zoogdieren	watervleermuis	<i>Myotis daubentonii</i>	De watervleermuis is een boomwonende soort van half open tot gesloten, waterrijk en bosrijk landschap. De (kraam)groepen in de zomer zijn vooral bekend van spleten en gaten in holle bomen, maar worden soms ook op kerkzolders, in vleermuiskasten, bunkers en oude forten gevonden. Als winterverblijf gebruiken ze voornamelijk ondergrondse objecten, zoals grotten, kalksteengroeven, oude steenfabrieken, bunkers, forten, vestingwerken, ijskelders en (kasteel)kelders. Daarnaast worden ook overwinterende dieren gevonden in overkluizingen en oude rioolsystemen, kerktorens en in boomholten.	www.mindeleni.nederlandse-soorten.nl ; Soortenstandaard
Bijl IV	Zoogdieren	wilde kat	<i>Felis silvestris</i>	Wilde katten hebben grote activiteitsgebieden, meestal tussen de 60 en 350 hectare. De wilde kat komt in West- en Midden-Europa vooral voor in afgelegen gebieden met uitgestrekte, afwisselende en droge, oude eiken-, beuken- of gemengde loofbossen. De hoogste dichtheden worden bereikt in oude bossen met veel structuur, in de vorm van omgevallen bomen, holle bomen, rotsspleten en dassenburchten. Hij is een frequente bezoeker van omliggend grasland en van zonnige kapvlaktes	www.zoogdiervvereniging.nl
Bijl IV	Zoogdieren	witflankdolfijn	<i>Lagenorhynchus acutus</i>	Noordzee	
Bijl IV	Zoogdieren	witsnuitdolfijn	<i>Lagenorhynchus albirostris</i>	Noordzee	
Bijl IV	Reptielen en amfibieën	wolf		cultuurlandschappen bieden voldoende variatie, vaak met bosranden die dekking bieden en een overdaad aan reeën.	
Bijl IV	Reptielen en amfibieën	boomkikker	<i>Hyla arborea</i>	De boomkikker is op het land vaak te vinden in of in de buurt van braamstruwelen. Als waterhabitats maken boomkikkers vooral gebruik van poelen en daarop lijkende kleine geïsoleerde wateren zoals vijvers, grachten en moerassen. Ook uit vennen en sloten zijn waarnemingen bekend. De boomkikker mijdt de stedelijke omgeving.	www.ravon.nl
Bijl IV	Reptielen en amfibieën	geelbuike vuurpad	<i>Bombina variegata</i>	De geelbuike vuurpad leeft in zeer dynamische biotopen, waar continu nieuwe natte plekken ontstaan, zoals overstromingsvlakten van rivieren. Deze tijdelijke ondiepe wateren vormen het natuurlijke voortplantingsbiotoop van de geelbuike vuurpad. Voortplantingsbiotopen zijn ook te vinden in met water gevulde karrensporen, kaalgevreten veedrinkpoelen en natte plekken in weilanden.	www.ravon.nl
Bijl IV	Reptielen en amfibieën	gladde slang	<i>Coronella austriacus</i>	In Nederland het meest in hoogveen en heiden te vinden. Daarnaast komt de soort voor langs infrastructuur (weg- en spoorbermen). Soms worden ook ruderaal terrein (met name spoorwegemplacements), bosranden/struweel en struweel gemeld. Er zijn sporadische waarnemingen bekend van stad en dorp, agrarisch gebied en van halfnatuurlijke graslanden. Een verspreide begroeiing van bomen en struiken kan in het leefgebied aanwezig zijn, maar massale bosopslag wordt niet verdragen. De bodemvegetatie bestaat meestal uit structuurrijke, oude heide, maar vergraste terreindelen zijn ook zeer in trek. Dikke, vervilte vegetaties van bochtige smele en pijpenstrootje vormen een geschikt leefgebied. De overwinteringsplaatsen zijn relatief hoog en droog gelegen en worden vaak door opslag beschermd tegen te extreme weersinvloeden.	www.ravon.nl
Bijl IV	Reptielen en amfibieën	heikikker	<i>Rana arvalis</i>	Heikikkers komen vooral voor in vochtige heidegebieden waar sprake is van veenvorming, en in hoog- en laagveengebieden. Ook in de rest van zijn verspreidingsgebied is vocht en veenvorming een belangrijk element van zijn biotoop. Maar hij wordt ook wel aangetroffen in vochtige schraalgraslanden, duinvalleien, bosranden, langs meren en rivieren en in komkeigebieden. De aanwezigheid van laag struweel en hoge kruidige gewassen is hier van belang. Het voortplantingsbiotoop bestaat uit ondiepe stilstaande wateren met oevervegetatie.	www.ravon.nl ; soortenstandaard

				biotoop beschrijving	gebruikte bronnen
Bijl IV	Reptielen en amfibieën	kamsalamander	<i>Triturus cristatus</i>	Kamsalamanders leven in kleinschalige landschappen met bospercelen, heggen en struiken. Het voortplantingsbiotoop bestaat voornamelijk uit matig voedselrijke tot voedselrijke, stilstaande wateren met een goed ontwikkelde onderwatervegetatie. Veel vindplaatsen zijn beek- of rivierbegeleidend.	www.ravon.nl ; soortenstandaard
Bijl IV	Reptielen en amfibieën	knofcokpad	<i>Pelobates fuscus</i>	Knofcokpadden hebben een voorkeur voor agrarisch gebied, runderaal terrein (volkstuinten etc.) en halfnatuurlijke graslanden. De soort wordt relatief veel aangetroffen in rivierbegeleidende wateren (kolken, oude meanders) en in de wat voedselrijke vennen, vaak gelegen op de overgang van heide naar cultuurlandschap.	www.ravon.nl
Bijl IV	Reptielen en amfibieën	muurhagedis	<i>Podarcis muralis</i>	Muurhagedissen komen voor op warme, stenige plekken, zoals rotsmuren en stadsmuren. Ook op spoortrajecten.	www.ravon.nl
Bijl IV	Reptielen en amfibieën	poelkikker	<i>Rana lessonae</i>	Poelkikker is een zon- en warmteminnende soort met een voorkeur voor onbeschaduwde wateren. De overzone moet bij voorkeur goed begroeid zijn. En het water is vaak vrij omvangrijk of maakt deel uit van een groter complex van wateren. De poelkikker is een kritische soort, die houdt van voedselarm, schoon water. Poelkikkers overwinteren meestal op het land en niet in het water.	www.ravon.nl ; soortenstandaard
Bijl IV	Reptielen en amfibieën	rugstreeppad	<i>Bufo calamita</i>	De rugstreeppad is een bewoner van zandige terreinen met een betrekkelijk hoge dynamiek, zoals de duinen, de uiterwaarden van de grote rivieren, opgespoten terreinen, heidevelden en akkers. Maar hij wordt ook op klei- en veengronden aangetroffen. Voor de voortplanting is de rugstreeppad afhankelijk van ondiepe wateren, die vrij snel opwarmen. Vaak wordt gebruik gemaakt van tijdelijke poeltjes en plassen, maar ook slootjes en vennen kunnen geschikt zijn.	www.ravon.nl ; soortenstandaard
Bijl IV	Reptielen en amfibieën	vroedmeesterpad	<i>Alytes obstetricans</i>	De vroedmeesterpad wordt aangetroffen op ruderaal plaatsen (groeven, oude bebouwing en kerkhoven) en in heiligbossen en grafen. De soort wordt in zekere zin gezien als een cultuurvolger. Een stenige structuur van de bodem is de belangrijkste bepalende factor voor vestiging.	www.ravon.nl
Bijl IV	Reptielen en amfibieën	zandhagedis	<i>Lacerta agilis</i>	In Nederland is het voorkomen van de zandhagedis sterk gebonden aan duin- en heidegebieden. Daarnaast komt de soort voor langs infrastructuur (weg- en spoorbermen) en op ruderaal terrein (vooral spoorwegemplacements). Sporadisch worden ook bosranden en struweel gemeld. De optimale habitat is een mozaiek van rijk gestructureerde dwergstruikvegetatie, afgewisseld met hogere grassen, 'kale' grond en plekken met open zand. De structuurdiversiteit is daarbij belangrijk.	www.ravon.nl ; soortenstandaard
Bijl IV	Dagvlinders	donker pimpernelblauwtje	<i>Maculinea nausithous</i>	Ruige begroeiingen van vochtige, matig voedselrijke graslanden die in beheer zijn als hooiland en een tot twee keer per jaar worden gemaaid. Zulke plaatsen zijn te vinden in beekdalen, nabij moerassen, in vochtige graslanden en langs wegbermen.	www.vlindernet.nl
Bijl IV	Dagvlinders	grote vuurvliinder	<i>Lycaena dispar</i>	Laagveenmoeras; het is noodzakelijk dat een grote oppervlakte moerasgebied aanwezig is met een mozaiek van ijl veenmoesrietland, rietland en hooiland. Waardplant is waterzuring.	www.vlindernet.nl
Bijl IV	Dagvlinders	pimpernelblauwtje	<i>Maculinea teleius</i>	Vochtige, vrij voedselarme hooilanden waarin de waardplant grote pimpernel groeit en de waardmieren leven. Vaak zijn dit enigszins moerasige graslanden in beekdalen of bij meren.	www.vlindernet.nl
Bijl IV	Dagvlinders	tijmblauwtje	<i>Maculinea arion</i>	Droge, zonnige en warme graslanden, meestal op zuidhellingen. Waardplant is grote tijm op kalkrijke grond en kleine tijm op zandgrond.	www.vlindernet.nl
Bijl IV	Dagvlinders	zilverstreephoofbeestje	<i>Coenonympha hero</i>	Open plekken en bosweiden in vochtige bossen: grazige ruigten en ruige graslanden langs waterloopjes in bossen of nabij bosranden. Waardplanten zijn diverse gras- en soms zeggensoorten, waaronder smele, zwentgras, hondstarwegras en struisriet.	www.vlindernet.nl
Bijl IV	Libellen	bronslibel	<i>Oxygastra curtisii</i>	Traag stromende (delen van) beken en rivieren, meestal met bomen en struiken op de oever.	www.libellenet.nl

				biotoop beschrijving	gebruikte bronnen
Bijl IV	Libellen	gaffellibel	<i>Ophiogomphus cecilia</i>	Rivieren en grotere beken. De gaffellibel komt voor in rivieren en grote beken met een bodemsubstraat van bij voorkeur kiezels of grof zand. Vaak staan er bomen en struiken op de oevers, maar een deel van de oever moet onbegroeid zijn. De wateren zijn minimaal enkele meters breed en niet of nauwelijks begroeid.	www.libellenet.nl
Bijl IV	Libellen	geklepte witsnuitlibel	<i>Leucorrhinia pectoralis</i>	Laagveenmoerassen en vegetatierijke vennen en duinplassen. De meeste gekleurde witsnuitlibellen zijn te vinden bij verlandingszones van laagveenmoerassen. Daarnaast kunnen ze voorkomen in bosplannen en verlandingszones van hoogveen- en heidevennen op de hoge zandgronden en randzones van hoogveen. In de duinen is de soort gevonden bij verlandingsvegetaties met een laagveen karakter. Deze biotooptypen hebben met elkaar gemeen dat het water helder, ondiep (één meter of minder), matig voedselrijk en beschut gelegen is.	www.libellenet.nl
Bijl IV	Libellen	groene glazenmaker	<i>Aeshna viridis</i>	Stilstaande wateren met dichte krabbenscheervelden: plassen, sloten en petgaten in laagveen-gebieden en sloten in veenweidegebieden. Omgeving Waalwijk en Langstraat aangewezen als potentieel leefgebied.	www.libellenet.nl
Bijl IV	Libellen	noordse winterjuffer	<i>Sympecma paedisca</i>	Voortplantingshabitat is te vinden in petgaten en sloten in laagveenmoerassen, meestal met lisdodde en riet. Daarnaast ook bij plassen met brade rietkraag of andere laagveenachtige vegetatie. Beschutte plaatsen in heidevelden, velden van pijpenstrootje, halfopen (moeras)-bossen met ondergroei van pijpenstrootje vormen de overwinteringshabitat.	www.libellenet.nl
Bijl IV	Libellen	oostelijke witsnuitlibel	<i>Leucorrhinia albifrons</i>	De oostelijke witsnuitlibel is een karakteristieke libel van zwakgebuferde, vaak wat venige wateren op een voedselarme bodem. Dit zijn overwegend vennen, randzones van hoogveen, matig voedselarme moerassen en plasjes in grindgroeven. De wateren waarin de soort zich voortplant, hebben doorgaans een uitgebreide verlandingsvegetatie met verschillende soorten zeggen.	www.libellenet.nl
Bijl IV	Libellen	rieverrombout	<i>Stylurus flavipes</i>	De rieverrombout is een uitgesproken bewoner van grote rivieren. Hij komt vooral voor in delen van de rivier met een zandbodem of zandig tot slibrijke waterbodem.	www.libellenet.nl
Bijl IV	Libellen	sierlijke witsnuitlibel	<i>Leucorrhinia caudalis</i>	De sierlijke witsnuitlibel wordt vooral aangetrokken tot matig voedselarme tot vrij voedselrijke plassen en meren met een gevarieerde waterplantenbegroeiing. De oever is op zijn minst deels beschut door bos of bomen, ook wel door brede rietkragen. Het gaat hierbij om oude rivierarmen, visvijvers, voormalige afgravingen en vennen.	www.libellenet.nl
Bijl IV	Vissen	houting	<i>Conogonus oxyrrhynchus</i>	De houting komt voor in stromende rivieren en kustwateren. Volwassen vissen trekken in scholen in het najaar de rivieren op een paalen in de herfst en winter maanden niet al te ver landinwaarts.	www.minel.nl/nederlandse-soorten.nl
Bijl IV	Vissen	steur	<i>Acipenser sturio</i>	Paaiplaatsen van de steur liggen in de benedenloop van een rivier vanaf het punt waar geen invloed meer merkbaar is van het zoute water. Voor een geslaagde intrek is directe toegang tot de rivier en een geleidelijke overgang van zout naar zoet water vereist. Luwteplaatsen met ondiep water met een rijke schakering aan bodembewonende organismen die als voedsel kunnen dienen voor larven en juvenielen van de steur zijn noodzakelijk, bijvoorbeeld nevengeulen in de uiterwaarden, die vanaf de hoofdstroom bereikbaar zijn.	www.minel.nl/nederlandse-soorten.nl
Bijl IV	Vaatplanten	drijvende waterweegbree	<i>Luronium natans</i>	De drijvende waterweegbree groeit in uiteenlopende stilstaande of zwak stromende wateren, zoals heide- en veenplassen, duinplassen, meren, afgesloten rivierarmen, laaglandbeken, kanalen, sloten, watervorende greppels en vijvers. Het best gedijt plant in water dat helder, fosfaatarm, kalkarm en voedselarm of matig voedselrijk is; plaatselijk bevat het water veel ijzer.	www.minel.nl/nederlandse-soorten.nl

				biotoop beschrijving	gebruikte bronnen
Bijl IV	Vaatplanten	groenknolorchis	<i>Liparis loeselii</i>	De groenknolorchis groeit op zonnige, natte plaatsen, die voorkomen in sterk basisch milieu. Zij komt voor in pionierstadia van kalkrijke valleien in het duingebied, waar de basenrijkdom het gevolg is van restinvoer van zeewater. Bovendien in jonge, niet verzuurde trilvenen en veenmosrietlanden in het laagveengebied. Vroeger ook in beekdalen en kalkrijke moerassen in het binnenland met basenrijke kwel.	www.minelenvi.nederlandsesoorten.nl
Bijl IV	Vaatplanten	kruipend moeras-scherm	<i>Apium repens</i>	Waterkanten (open plekken aan oevers van beken, zoete kreken en ondiepe poelen en in en langs sloten aan de rand van veengebieden), zeeduinen (langs drinkpoelen, in binnenduinoeland en duinvalleien), grasland (extensief begraaide weiland en oud grasland), ijsbanen en uiterwaarden (langs beken en kleine rivieren). De plant groeit in weilanden die niet of nauwelijks bemest worden en die 's winters ondiep onder water staan en 's zomers slechts oppervlakkig uitdrogen.	www.minelenvi.nederlandsesoorten.nl
Bijl IV	Vaatplanten	zomerschroeforchis	<i>Spiranthes aestivalis</i>	Heide (moerassige tot vochtige plaatsen) en grasland (heischraal grasland, blauwgrasland en beekdalgrasland). Elders ook in zeeduinen (duinvalleien).	www.minelenvi.nederlandsesoorten.nl
Bijl IV	Kevers	brede geelrandwaterroofkever	<i>Dytiscus latissimus</i>	De brede geelrandwaterroofkever is een bewoner van grote, stilstaande wateren, in het bijzonder meren, vennen, grind- en bruinkoolgroeven, en (vis)vijvers.	www.minelenvi.nederlandsesoorten.nl
Bijl IV	Kevers	gestreepte waterroofkever	<i>Graphoderus bilineatus</i>	De gestreepte waterroofkever komt vooral voor in het binnenland in onvervuld, voedselarm tot matig voedselrijk water van meer dan 50 cm diepte met een goede waterkwaliteit. Het kunnen zowel smalle (2,5 meter) als brede (25 meter) sloten of peetgaten zijn. Het water is helder en bevat weinig fytoplankton (microscopische algen). Vegetatie is meestal spaarzaam aanwezig.	www.minelenvi.nederlandsesoorten.nl
Bijl IV	Kevers	heldenbok	<i>Cerambyx cerdo</i>	De heldenbok komt voor bij oude maar nog levende eiken. Het gaat hierbij meestal om kwinende deels beschadigde bomen die alleen staan en door de zon beschadigd worden. De larven van de heldenbok leven in stammen van eikenbomen. Een populatie van de heldenboktor kan zich alleen langdurig handhaven op plekken waar meerdere oude, deels of geheel vrijstaande eiken aanwezig zijn. Hoewel de soort kan vliegen is de soort erg plaatstrouw waardoor nieuwe biotopen niet snel gekoloniseerd worden.	www.minelenvi.nederlandsesoorten.nl
Bijl IV	Kevers	juchtleerkever	<i>Osmoderma eremita</i>	De larven van de juchtleerkever leven in molm van dikke, holle loofbomen waarbij bomen met een open of halfopen standplaats geprefereerd worden. Het gaat dan ook vaak om bomen in houtwallen of bosranden. Soms worden afgebroken stammen gebruikt.	www.minelenvi.nederlandsesoorten.nl
Bijl IV	Tweekleppigen	bataafse stroommossel	<i>Unio crassus</i>	De larven van de vernijoenkever leven van afbrekend hout achter schors, maar ze voeden zich waarschijnlijk ook met andere houtbewonende insecten.	www.minelenvi.nederlandsesoorten.nl
nest1	vogels	steenuil		De Bataafse stroommossel prefereert gestructureerde grofzandige sedimenten en is daardoor grotendeels gebonden aan stromende wateren zoals rivieren, beken of wateren die in verbinding staan met de rivier.	www.vogelbescherming.nl ; soortenstandaard
nest2	vogels	gierzwaluw		Stilstaand water. De soort heeft een voorkeur voor veenbodems en lijkt in het veenweidegebied weinig kritisch. Buiten het veenweidegebied komt de soort alleen voor in sloten met een goede waterkwaliteit en een goed ontwikkelde watervegetatie.	www.vogelbescherming.nl ; soortenstandaard
				Steenulen leven in diverse halfopen landschappen. Favoriet zijn extensief gebruikte graslanden en andere kleinschalige agrarische gebieden. De aanwezigheid van heggen, houtwallen en (knot)bomenrijen is van groot belang. Gebroed wordt in holen; in Nederland vaak in knotwilgen, steenuilken en boerenschuren.	
				Stedelijk gebied. De huizen, kantoorgebouwen, hotels, kerken en andere bouwsels van de mens zijn voor de gierzwaluw net een rotslandschap vol met holtes. Sommige van die holtes zijn prima geschikt om in te broeden: vaak zijn het de kieren tussen dakpannen en de tengels (panlatten) waarop deze rusten, bovenop hoge gebouwen. Ook spouwmuur-isolatiegaten en andere holtes voldoen vaak als broedplaats voor de gierzwaluw.	

biotoop beschrijving			gebruikte bronnen
nest2	vogels	roek	www.sovon.nl ; www.vogelbescherming.nl ; soortenstandaard
nest3	vogels	grote gele kwikstaart	www.vogelbescherming.nl ; www.vogelbescherming.nl ; soortenstandaard
nest3	vogels	kerkuil	www.vogelbescherming.nl ; www.vogelbescherming.nl ; soortenstandaard
nest3	vogels	oehoe	www.vogelbescherming.nl
nest3	vogels	oioevaar	www.vogelbescherming.nl
nest3	vogels	slechtvalk	www.vogelbescherming.nl ; www.vogelbescherming.nl ; werkgroepslechtevalk.nl
nest4	vogels	boomvalk	www.vogelbescherming.nl
nest4	vogels	buizerd	www.vogelbescherming.nl ; www.vogelbescherming.nl ; soortenstandaard
nest4	vogels	havik	www.vogelbescherming.nl
nest4	vogels	ransuil	www.vogelbescherming.nl
nest4	vogels	sperwer	www.vogelbescherming.nl
nest4	vogels	wespendief	www.vogelbescherming.nl
nest4	vogels	zwarte wouw	www.vogelbescherming.nl
nest5	vogels	blauwe reiger	www.vogelbescherming.nl
nest5	vogels	boerenzwaluw	www.vogelbescherming.nl
nest5	vogels	bonte vliegenvanger	www.vogelbescherming.nl
nest5	vogels	boomklever	www.vogelbescherming.nl
nest5	vogels	boomkruiper	www.vogelbescherming.nl
nest5	vogels	bosuil	www.vogelbescherming.nl
nest5	vogels	brilduiker	www.vogelbescherming.nl
nest5	vogels	draaihals	www.vogelbescherming.nl
nest5	vogels	eiderend	www.vogelbescherming.nl
nest5	vogels	ekster	www.vogelbescherming.nl

Akkers, bos, weiden (kleinschalig), weilanden (uitgestrekt). Broeden graag in vrijstaande opgaande groepen bomen, vooral populieren. Koloniebroeder.

Heldere, vaak snelstromende en ondiepe beken met stenige (delen van de) oevers en de oevers van meren. Overwintert in Nederland soms ook op platte daken in steden.

Veel voorkomende broedplaatsen zijn boerenschuren, kerktorens en andere bouwwerken, een enkele keer ook holle bomen.

Uitgestrakte, gevarieerde bossen met veel reliëf in het terrein (steile rotshellingen, heuvels en dalen). Gebroed wordt zowel in bomen als op richels en in spleten in rotswanden. Groot territorium

Landelijke bebouwing (broedlocaties) afgewisseld met graslanden, oevers, hooilanden (kleinschalig) om te foerageren.

Open landschappen om op vogels te jagen en hoge bouwwerken om in te broeden (nestkasten).

Open gebieden (hoogveen, moerassen, plassen) met veel variatie en een ruime hoeveelheid prooidieren, omgeven door bos of bosjes.

Akkers, bos, cultuurlandschappen, graslanden, heide, hoogveen, platteland, weilanden (kleinschalig), weilanden (uitgestrekt).

bos, heide, hoogveen

Bos, buitengebied, cultuurlandschappen, platteland. Open gebieden met voldoende landschapselementen als bosjes, houtwallen en dichte hagen

Bos, hoogveen, park en tuin, stedelijk gebied

Bos, heide, hoogveen. Vaak oude, gemengde bossen

Akkers, bos, moeras, rivieren

Beken en meren, intergetijdenzone, kust, moeras, oevers, plassen, rivieren, stedelijk gebied

broedt in open schuren en onder brede dakoverstekken, onder bruggen en incidenteel ook op andere beschutte plaatsen. Ook komt de boerenzwaluw veel voor in de omgeving van water, waar de zwaluwen raketings overvliegen scheren om muggen te verzamelen

vooral aangetroffen in loof- en gemengde bossen, met open plekken en een gevarieerde structuur.

Soortenrijke bossen met loofbomen, het liefst oude eiken, en enkele open plekken zijn uitstekend geschikt voor de boomklever. De soort is gebonden aan het voorkomen van spechten, welke de broedholten uithakken waarvan de boomklever gebruik maakt

Bos, park en tuin

Loofbossen vormen de belangrijkste biotoop, maar bosuilen zoeken ook regelmatig het landelijk gebied op, mits er voldoende bosjes met enkele oude bomen aanwezig zijn. Die bomen worden gebruikt als uitkijkpost

In Nederland heeft de brilduiker zich vooral gevestigd op landgoederen met grote vijverpartijen en weelderige bossen

Bos, hoogveen. Nest in vermolmde loofbomen

Intergetijdenzone, wad, zee

Akkers, bos, stedelijk gebied, weiden (kleinschalig), weilanden (uitgestrekt)

			biotoop beschrijving	gebruikte bronnen
nest5	vogels	gekraagde roodstaart	Gevarieerde, oude gemengde bossen met open plekken (heidevelden, schraalgraslanden of andere open gebieden) met een ruim aanbod van spechtengaten in de bomen. in loofbossen van minimaal 4 hectare, struweel, groepen verspreid staande bomen, boomgaarden, tuinen en dichte heggen. De nestholte wordt gemaakt in rottend hout, maar zeer af en toe maakt de glanskop van nestkasten gebruik	www.vogelbescherming.nl
nest5	vogels	glanskop		www.vogelbescherming.nl
nest5	vogels	grauwe vliegenvanger		www.vogelbescherming.nl
nest5	vogels	groene specht		www.vogelbescherming.nl
nest5	vogels	grote bonte specht	Open loof- en gemengde bossen, bosranden met struiken en parkachtige gebieden	www.vogelbescherming.nl
nest5	vogels	hop	Gevarieerde, open bossen met veel oude loofbomen	www.vogelbescherming.nl
nest5	vogels	huishwaluw	Loof- en gemengde bossen met een diverse opbouw (jonge en oude bomen, dicht en open bos)	www.vogelbescherming.nl
nest5	vogels	ijsvogel	open tot halfopen, liefst droge terreinen, die broedt in boomholtes, rotsen en oude gebouwen	www.vogelbescherming.nl
nest5	vogels	kleine bonte specht	omgeving van gebouwen/bruggen, vaak wit (licht) van kleur	www.vogelbescherming.nl
nest5	vogels	kleine vliegenvanger	Beken en meren, moeras, oevers, park en tuin, plassen, rietland en ruigte, rivieren en vennen met helder water	www.vogelbescherming.nl
nest5	vogels	koolmees	loof- en gemengde bossen met zachte boomsoorten (berk, wilg, els en populier) en veel dood hout.	www.vogelbescherming.nl
nest5	vogels	kortsnavelboomkruiper	voorkoor voor loofbos, met een weelderige rijke ondergroei in de buurt van water, maar ook in gemengd bos	www.vogelbescherming.nl
nest5	vogels	middelste bonte specht	Bos, park en tuin, stedelijk gebied	www.vogelbescherming.nl
nest5	vogels	oeverswaluw	gemengde oude bossen	www.vogelbescherming.nl
nest5	vogels	pimpelmees	Oud loofbos, waarin met name oude eiken voorkomen. Ook houden ze van open plekken in het bos. In tegenstelling tot de meeste spechten zoekt de middelste bonte specht voedsel doorgaans op de horizontale takken.	www.vogelbescherming.nl
nest5	vogels	raaf	Beken en meren, buitengebied, oevers, rivieren, bouwterreinen. Steile oevers (zandig materiaal) om in te broeden	www.vogelbescherming.nl
nest5	vogels	ruigpootuil	Bos, park en tuin, stedelijk gebied	www.vogelbescherming.nl
nest5	vogels	spreeuw	uitgestrekte gebieden waarin bossen en heide elkaar afwisselen. Gebroed wordt in open bossen met weinig ondergroei	www.vogelbescherming.nl
nest5	vogels	tapuit	broeden in dichte dennen- of gemengde bossen, vaak met kaalslagen of open stukken in de buurt. Gebruikt vaak oude nestholten van zwarte specht	www.vogelbescherming.nl
nest5	vogels	torenvalk	Bos, graslanden, park en tuin, stedelijk gebied, weiden (kleinschalig). Broeden in holtes/nestkasten	www.vogelbescherming.nl
nest5	vogels	zeearend	Duinen, grassteppe, heide, hoogveen, stuifzanden, weiden (kleinschalig) met (oude) konijnenholten om in te broeden	www.vogelbescherming.nl
nest5	vogels		agrarische landschap, open natuurlandschappen, langs wegen en in boomgaarden. In het landschap moeten enkele hoge bomen of uitkijpunten aanwezig zijn waar ze ook in kunnen broeden. Maakt zelf geen nest, maar broed in nestkasten, oude nesten van kraaien en in of op gebouwen. Wegbomen, akkerranden, dijkbeplantingen, overhoeks en ruigtevegetaties zijn de plekken bij uitstek waar torenvalken zoeken naar hun favoriete prooi: veldmuizen	www.vogelbescherming.nl
nest5	vogels		Open wateren zoals meren en rivieren, omgeven door bossen en open terreinen. Groot territorium	www.vogelbescherming.nl

			biotoop beschrijving	gebruikte bronnen
nest5	vogels	zwarte kraai	Akkers, bos, park en tuin, stedelijk gebied, weiden (kleinschalig)	www.vogelbescherming.nl
nest5	vogels	zwarte mees	Bos, park en tuin; aanwezigheid van naaldbomen van belang	www.vogelbescherming.nl
nest5	vogels	zwarte roodstaart	broeden in allerlei holten in stenige omgevingen: van rotsen tot ontluhtingsgaten in spouwmuren. Sterke voorkeur voor warme en droge plaatsen. In stedelijke gebieden vormen alle gebouwen, schuttingen en tuinen een prima alternatief voor het natuurlijke habitat	www.vogelbescherming.nl
nest5	vogels	zwarte specht	Oude bossen met een flink aandeel loofbomen en dode bomen. Zwarte spechten eten vooral houtmieren en die leven onder de bast van dode bomen. Aanwezigheid houtmieren van groot belang. Groot territorium.	www.vogelbescherming.nl